

BÁLINT GYÖRGY
AZ ÁLLATOK DÍCSÉRETE

AZ ATHENAEUM KIADÁSA
BUDAPEST, 1938

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5406-33-1 (online)
MEK-12382

TARTALOM

ELŐSZÓ

SIRÁLYOK

KUTYA

EBEK

GYILKOSSÁG

ELEFÁNT

A VADON SZAVA

MACSKA

A MACSKA NAPLÓJÁBÓL

PINGVINEK

AFRIKA

MAJOMGYEREK

MAJOMHALÁL

TEHÉN

MIKI

EGEREK

GALAMBOK

TÖMEGHALÁL

MÓKUS

TEVE

BÖLÉNYEK PARADICSOMA

CSIRKÉK

LIBA

BIKAVIADAL

CIRKUSZ

HALOTT GYÍK

ELŐSZÓ

A középkor megvetette az állatot és különféle bűnök jelképét látta benne.

Napjainkban sokan a másik végletbe esnek és azt mondják, hogy az állat tisztább és erényesebb mint az ember.

Óvakodjunk az ilyen túlzásoktól és főképpen hagyjuk békében az állatokat.

Ne bánjunk velük sem kényszermunkára ítélt fegyencek, sem el-kényeztetett csecsemők módjára és ne készítsünk lelki életükről együgyű elméleteket.

Vegyük végre tudomásul: az állat nem rossz és nem jó; az állat állat.

Emberi jellemvonásokat bajos rájuk húzni. Amikor Lafontaine megírta meséit, nem akart hű állat-jellemrajzokat adni; állatai különböző emberi tulajdonságok allegóriái csupán.

A macska nem ravasz, a nyúl nem gyáva, a liba nem buta, a galamb nem szelíd, az oroszlán nem a vadon királya és a méh nem nyárs-polgár.

Nyugodjunk bele, hogy egészen más síkon mozognak, mint az ember és tulajdonságaik is egészen mások.

Egy előnyük mindenesetre van az emberrel szemben: nem ismerik a nagyképűséget.

Még a viziló sem nagyképű: ő csakugyan nagy.

Minden állat őszinte és »nem ad mást, csak mi lényege«.

Ez, sajnos, egyre nehezebben sikerül az emberek között.

Minden lehetőt megteszünk, hogy az állatokat kiforgassuk eredeti mivoltukból és a magunk képére formáljuk őket.

Ez az áthasonítási törekvés olyan erős, hogy végül még meg is esszük a legtöbb állatot.

Ez a kis könyv az ember és az állatok bonyolult kapcsolatáról számol be, személyes élmények alapján.

Nem tagadom, kissé elfogult vagyok az állatok javára. Mély közvetlenségük, bölcs és gyakran fájdalmas ösztönösségük szinte bűvölően hat rám.

Tulajdonképpen nekik írtam ezt a könyvet. Rendkívül érdekelne a kritikájuk; félek, hogy hiába.

SIRÁLYOK

Tudomásul kell venni: sirályok is élnek Budapesten. A Lánchídat röpködik körül néha, kemény szárnycsapásokkal, élesek rikoltva. Arcuk, ha közelrepülnek hozzánk, komoly, lábukat kifeszítik és morzsákat kapnak el, miket a hídról dobnak feléjük. Vannak emberek, kik ezzel szórakoznak és ez meglepő. (Miért éppen a sirályok etetése szerez nekik örömet, mikor résztvehetnének szép galamblovóversenyeken is? Van még olyan öröm is, ami senki-nek sem okoz fájdalmat?)

A sirálytetők csendben állnak egymásmellett a Lánchídon, mint a horgászok a Szajnahidakon. Nagy ívben hajtják a morzsákat a levegőbe, mely most csupa mozgás. Feszült izmokkal, kiterjesztett szárnyal suhannak a fehérszürke madarak a morzsák után. Sűvöltve hullanak utánuk, mint öntudatos kövek. Jeges mélység felé zuhannak szédülés nélkül, eredményesen. Figyeltem az arcukat: semmi izgalom, semmi kétely. Szemük mozdulatlanul szegződik a cél felé. Egymás röpíveit keresztezve, hidegen surrognak a hidegben. Néha egy pillanatilag hintázva megpihennek a zöld vízlapon. Hangjuk csunya, merész és idegen.

Az ételdarabok ideges, bizonytalan kezekből hullanak feléjük. Ezek a kezek dolgoznak, intenek, követelnek, kérnek, imádkoznak, számolnak, simogatnak és töprengenek egész nap. A sütemény, melyből morzsákat tépnek a sirályoknak, forró műhelyekben készül, verejték és sóhajok között. Lapuló, néma mezőkről jut el a műhelyekbe és zörgő utcákon át a műhelyekből az otthonokba. Kín és haszon tapad hozzá a hosszú út alatt. A sirályok nem tudnak erről. Fehér hóból és szürke jégből van a testük s az emberszem, míg röptüket követi, szédülni kezd és fájni. Üveges, halk nessel mozog előre fagyos testvérük, a folyó. Köröskörül a város lélekdz nehezen. Korom és felelősség, csikorgó vasak és szorongó kínok nehezítik lélekzetét. Élete csapzott, kérdéses és tisztátalan.

Miért fogadják el a sirályok a morzsákat? - töprengök a híd korlátjára hajolva. Egyáltalában: miért jönnek közénk? Miért röpköd rajuk körülöttünk, mint megfajthetetlen hasonlat egy népdal elején? Körülnézek és úgy érzem, látogatásuk megtiszteltetés. Tökéletesebbek, mint mi és nincs szükségük ránk. Ügyetlen morzsáink nélkül is megélnék, mert szemük és csőrük éles, ha ragadozva lecsapnak a víztükörré. Mégis itt vannak néha, mintegy átutazóban, leereszkedően, hozzáférhetetlenül. Itt vannak és tiszták és bölcsök maradnak annyi köz- és magánépület között. Itt vannak és a morzsák sem fertőzik meg őket: esznek az ételünkből, de nem süllyednek le közénk. Problémáink, melyek morzsadobálás közben is eltöltenek minket, nem fröccsennek rájuk. Szinte mozdulat nélkül lövelik magukat a mélybe és a magasba, mialatt mi egy síkban, laposan élünk, kapkodón és ingerülten. Bennük minden szép és harmonikus - mi viszont bent vagyunk a cím- és lakjegyzékben. Ők szállnak - mi átszállunk. Ők a sirályok, mi vagyunk a lakosság. Ezen már nem lehet segíteni, nincs remény szerepcserére. Belőlük, ha valaki kalitkába fogná, megfertőzné és megtörné őket, talán jó lakosok válnának - de milyen sirályok lennének belőlünk? Reménytelen a dolog és szerény morzsáink talán áldozati ajándékok, miket a felsőbb lényeknek ajánlunk. Elfogadják részvét és barátság nélkül, mint az antik istenek. Részvét és barátság nélkül, félelem és undor nélkül, problémák és gyengeség nélkül keringenek köztünk - köztünk és mégis mérhetetlen messzeségben. Irigyen és zavartan nézzük őket, aztán órára pillantunk ijedten: hátha lejárt már az átszálló jegyünk.

KUTYA

Éjfél után bejött a kutya. Addig irodalomról folyt a szó, mint rendesen. Az ismert regényíró stílusáról beszéltek, mely csaknem hűvösen szabatos és mégis nyugtalanító.

- Leír egy bőröndöt, vagy egy hajkefét, - mondta valaki - egészen egyszerű bőröndöt és teljesen szabályos hajkefét: és az ember mégis fél ezektől a tárgyaktól. Leonid Andrejev, mint Tolsztoj megjegyezte róla, mindig meg akarja ijeszteni az olvasót, de az nem ijed meg. Ez a regényíró viszont csaknem szárazon közöl valamit és az olvasó mégis beleborzong.

Késő volt már, elég nagy lárma töltötte be a szobát és a beszélgetők nem sokáig időztek egy tárgynál. Vannak néha társalgások, amelyek olyanok, mint mikor az ember nyugtalanul játszik a rádióval és fontosnak tartja, hogy az est folyamán minden állomást érintsen egyszer, még Kalundborgot és Rejkiavikot is. Miért fontos ez és miért éppen ma? - erre senki sem tud felelni. De azért mindenki vigyáz, hogy egyetlen állomás se maradjon ki és még a rövidhullámoknak is utánanéznének, ha a készülék lehetővé tenné. Ugyanígy utánanézték aznap este Knut Hamsunnak, akiről különben már nagyon rég nem beszéltek; Kosztolányi műfordításainak; a »Halottak élén« utolsó verseinek; André Gide pálfordulásainak; a Petőfi-típusú és az Arany-típusú költők látszat-ellentéteinek és általában mindazoknak a kérdéseknek, melyeket sürgősen érinteni kell, mert lehet, hogy holnap már késő lesz, tekintettel arra, hogy úgynevezett történelmi időket élünk, sajnos.

Volt egy kérdés, mely állandóan visszatért és megzavarta a többi tisztázását, váratlanul és makacsul, mint Budapest I. és közvetítő állomásai. Ez a művészi kifejezés kérdése volt. Mi az oka annak, hogy minden a kifejezésen múlik, hogy végeredményben ezen és nem csupán a gondolatokon fordul meg, hogy művész vagy-e vagy műkedvelő? Miért megrázóbb a szűkszavú egyszerűség a pátosznál - és miért kell néha mégis pátosz is: a döntő lelkiállapotok, a végzetes fordulatok kemény, belső pátosza? Miért kell az írónak egyszerűen beszélnie és hol van az a veszélyes határterület, ahol az egyszerűség összeér a banalitással? Milyen szerepet kap a kifejezésnél a spontán élmény és milyet a formáló öntudat? Miért tudott a »Vojtina« malacutánzó mutatványosa jobban sivítani, mint maga a malac? Mi minden kell a »maradék-talan« kifejezéshez és elérhető-e valaha teljesen? Mindenki többé-kevésbé egyszerre beszélt, egymás szavába vágva, egymás ötleteit tovább fűzve. Az egész nagyon izgalmas volt és meg lehetőségen hiábavaló. Ekkor jött be a kutya.

Először kevés feltűnést keltett. Vannak pillanatok, amikor a valóság nem érdekes. A kutya csendesen megállt a szoba közepén és előzékenyen figyelt. Bizonyos fokig drótszőrű volt és bizonyos fokig foxi. Meghatározhatatlan keverék volt, nem viselte egyetlen tiszta faj egyenruháját sem. Létrejött körül határozottan nagyobb szerepe volt az élménynek, mint a körültekintő formagondnak. De - bár egyik ebműfajba se lehetett skatulyázni - formája mégis szép volt: nyugtalan és mégis harmónikus, szabályellenes és mégis tisztavonalú. Jóindulatú türelemmel hallgatta egy ideig a vitatkozókat és észrevehetően unatkozott. Végül a háziak valamelyike szájharmónikát illesztett ajkához és halkán, röviden belefujt. A kutya ekkor kőrőállásba helyezkedett és hosszan elbődült.

A vitatkozók torkára forrtak az esztétikai kérdések. Egy-két makacs hasonlat és idézet felröppent még ugyan, de aztán reménytelenül lehullott. Nem hallatszott többé más, mint a két lábon álló kutya bőgése. Az elnémult beszélgetők sápadtan nézték az üvöltő állatot. Egyenletesen, modulációk nélkül áradt torkából a hang. Vészes volt ez a hang és szünni nem akaró. Mindenki láthatta, hogy az egész csak begyakorolt produkció, mellyel a kutya és gazdája már sokszor lepték meg a vendégeket. De azt is érezhette mindenki, hogy a kutya számára ez

mégis több egyszerű »számnál«. A harmónika jeladása és a szórakoztató szándék csak ürügy volt a kutyának, hogy ezt a hangot hallathassa. Sötétben, eszelősen szállongott az üvöltés a dohányfüstben, a modern festményekkel ékesített falak között. Vadul birtokába vette az egész szobát, véresen és ellenállhatatlanul, mint egy váratlan szuronyroham. A vendégek mekkövéltén ültek helyükön és behúnyták szemüket. A hang egyre erősebben szólt és egyre fenyegetőbbben, mintha a föld mélyéből vagy egy halálra sebzett, de mégis, azért is eleven testből jönne. Érezni kellett, hogy a legnagyobb élmény van mögötte, a legnagyobb keserűség, ami már nem is tudja meghatározni, vagy körülírni magát, hanem teljes egészében hanggá válik és mint a megvakított Sámson, nekiront az oszlopoknak. Érezni kellett, hogy e vonítás mögött nincs fegyelem, de nincs szabadság sem. Hogy ez a hang megszülethessen, ahhoz valamikor ismerni kellett a szabadságot, aztán végkép elveszteni és aztán nagyritkán egy-egy válságos pillanatban reménytelenül újra megkívánni. E pillanatok látszólag szabályszerűek és ürügyük a mutatvány. De ami a mutatvány fegyelmezett kereteiben történik, az ennek a kutyának legbensőbb és legfájdalmasabb ügye. Olyan benső és olyan fájdalmas, hogy az egyik vendég zavarában levert egy kávéscsészét az asztról. Az edény éles csörömpöléssel darabokra tört a padlón, a kutya hirtelen abbahagyta riasztó énekét és mintha mi sem történt volna, illedelmesen lehasalt, a vendégek pedig mormogva elővették órájukat, majd sietve és kissé zárkózottan elköszöntenek.

EBEK

Kipányvázott kutyák üldögélnék délutánonként a kávéházak korlátai előtt. Kint ülnek a járdán, mert a korláton belül nem foglalhatnak helyet, az ismert rendelet értelmében. A korláton belül: az már szent hely, a kávéház exkluzív földje, ahová kutyáknak, sőt - hogy szabatosabbak legyünk - ebeknek tilos a bemenet. Erről sok vita folyt egy időben, mint tudjuk. Ha jól emlékszem, a polémia aznap dúlt a leghevesebben, amikor Almeriát ágyúzták a tengerről. De ez persze csak véletlen.

A vitához nem tudtam hozzászólni, mert nincs kutyám és kávéházba is nagyrítkán megyek. De ha elnézem a kipányvázott ebek többségét, csodálkoznom kell: miért kifogásolja ezeket a kávéházi vendégek egy része? Tisztátlannak vagy veszélyesnek találják őket? Ezeket? Hiszen még csak állatiasnak sem mondhatók. E különös drótszőrű vagy selyemszőrű stílustörekvések alig emlékeztetnek kutyára, vagy egyáltalában állatra. A régimódi, egyszerű kutyák nemes szépségét, életerős könnyedségét, üde humorát már csak nyomokban találjuk meg náluk.

Az ember mozgó és szomorú kaktuszkülönlegességeknek nézné őket. Vagy furcsa szobroknak. Amikor néhány évvel ezelőtt divatba jött a népszerű »modern« kerámia, a buzgó agyagművészek nagy kedvvel szobrottak torz kutyaparódiákat. A legújabb nagyvilági kutyák már régen túlhaladták a kerámikusok ideges képzelőerejét: ezek a kutyák már szoborparódiák. Rejtelmes és előkelő tenyésztők tervezik őket és minden második évben meglepik a világot valami különös, valószínűtlen, hasábalakú vagy gömbölyded-görcsös figurával, mely néha még ugatni is tud, nagyon méltányos esetekben. A műalkotások itt állnak megtervezve és nagyon kedvetlenül. Nem tudják, mit kezdjenek e problematikus világban, mely kajánul megstilizálta őket. A legtöbben még a sarokkövek és lámpaoszlopok használatával sincsenek egészen tisztában. Állatorvosok szerint szervezetük gyenge, degenerált, könnyen hajlanak olyan betegségekre, melyek azelőtt csak embereket támadtak meg, például a neurózisra, melynek minden válfaját megtalálni náluk, a hisztériától a kisebbrendűségi érzésig. Eddig még nincs rá adat, hogy verseket és novellákat is írnának, de attól tartok, hogy ez csak rövid idő kérdése.

E kutyák, e bánatos kultúrebek, azt hiszem, nyugodtan helyet foglalhatnak minden művelt család asztalán. Máshová úgysem valók, »kint az életben« nem tudnák megállni a helyüket. Én, mint őszinte és régi állatbarát közönyösen megyek el mellettük. Nem; ezek, sajnos, nem állatok. Az emberek kiszűrtek, elpárologtattak belőlük minden egészséges, mély és nyugtalanító állatiságot. Ha állati lények meleg és erős közelségére vágyom, legfeljebb csak a macskákhoz fordulhatok vagy a lovakhoz. Néha sokáig, boldogan tudom nézni a lovakat, amint a járda mellett állnak, lehajtott fejjel. Csodálatos szemük mély és megvető pillantását úgy élvezem, mint valami erősítő, üdítő italt. Illatuk, ha jól meggondoljuk, nem kellemes, mégis örömmel tölt el és valami ősbibb, spontánabb, igazabb élet híradását hozza. Megmagyarázhatatlan nosztalgia fog el mellettük, honvágy, holott sohasem éltem falun. Magam sem tudom, milyen hon vágya ez: talán a nagy, közös szabad őshazáé, melyből mindnyájan hűtlenül és ostobán kivándoroltunk ötven- vagy százezer évvel ezelőtt.

GYILKOSSÁG

A helyiség, ahol a gyilkosság történt, üresen áll, a vérnyomokat, ha ugyan még vannak, fűrészpor takarja el a néző tekintete elől. Semmi jel, semmi külső nyom nem árulja el, mi történt itt alig egy héttel ezelőtt. Mély csend van, egyenletesen hullik az eső, rendíthetetlen nyugalommal csillognak a vékony acélrácsok.

A gyászos emlékü, üres ketrectől jobbra lakik az áldozat özvegye, a puma. Bágyadtan nyúlik el a fűrészporban, finom macskafejét a néző felé fordítja. Ferde, sárga szemében mérhetetlen unalom, megvetés és szomorúság. Elvesztett párját sajnálja-e vagy önmagát? - nem lehet tudni. Nagyjából egyre megy, hiszen önmagát is már régen elvesztette. Lehet, hogy semmit sem sajnál, mert a sajnálathoz is energia kell és az életkedvnek legalább az emléke. Nézi a nézőt, nézi a rácsokat, nézi az esőt, beszívja a deszkák és a fűrészpor szagát, majd lassan behúnyja a szemét.

A gyilkosság színhelyétől jobbra lakik a tettes. A párduc ugyanúgy hever, mint a puma, melynek hitvestársát megölte. Feltűnő a hasonlatosság: a gyilkos éppen csak hogy egy kicsit nagyobb és természetesen foltos is. Egyébként minden megegyezik, a fejtartás, a méla tekintet, a szemlehungyás. Ez hát a gyilkos és az, amott, az áldozat gyászoló élettársa. Ha nem ismerném pontosan az eseményeket, fordítva is gondolhatnám: az álmos puma is lehetne gyilkos és az álmos párduc is lehetne özvegy. Vagy a következő ketrechben a fekete párduc, mely gyűrötten, puhán hever a mennyezet közelében egy kis polcon. Néhány üveg befőtt, vagy a Pallas-lexikon sem pihenhetne jámborabbul a polcon, mint a világ legvadabb bestiája, a fekete párduc. Elomló, szinte anyagtalán fekete tömeg, csak a szeme világít, mint két tolvajlámpa a sötétben. Egy perc múlva ő is lehúnyja a szemét, szinte csak azért, hogy ebben a leírásban sok legyen az ismétlés. Mind lehúnyják, a többiek is, a szumátrai királytigrisek, a fogságban született borjúmagyságú oroszlánkölykek és a tarka jaguárok. Mind búskomorak szűk, rácsos odúikban. Vajjon azért élnek ilyen rideg cellákban, mert vadak, vagy azért lesznek időnként vadak, mert ilyen helyen élnek? Annyi bizonyos, hogy ebben a kertben ők a mostohagyermek. A vizilócsalád olyan derűsen üdül tágas uszodájában, mint egy jóltáplált terézvárosi familia a nagymarosi strandon; az elefántok kényelmesen sétálnak a szabadban és apró pénzügyeikkel foglalkoznak; a majmok, amennyire lehet, társadalmi életet élnek; a krokodilusok elnyúlva tünődnek a vízben, páfrányok között, úgy mint otthon és a hevesebbek minden negyedórán izgatottan hunyorítanak egyet. A kert kényelmes, levegős, »komfortos«, mint egy jó panzió. A legtöbb állat úgy él itt, langyos lustálkodásban, mint a nyugdíjasok. Csak a nagy vadak, a nagy foltos és csíkos macskák élnek fegyencek módjára. Nekik jutott a legridegebb, legszűkebb lakhely, melyben még megfordulni is alig tudnak. Nap nem süt rájuk, sétálni nem mehetnek. Nyugdíjas krokodil és rab párduc: hol itt az igazság?

Ezt természetesen csak én kérdezem és nem az érdekeltek. Az érdekeltek nem kérdeznek semmit, csak hevernek lomhán a fűrészporban és nagy ritkán, egyszer tíz vagy tizenöt évben, felugranak és átharapják egy másik fogoly torkát. Utána megint révetegen nézik a rácsokat esztendőkön át. Mi az értelme az ilyen hirtelen gyilkosságnak? Ez volna a nagy tiltakozás, ez volna a szabadság követelése, ez volna a helyreigazító nyilatkozat, mely szerint minden látszat ellenére még mindig fenntartják elveiket? Ez volna Afrika vagy Ázsia elkésett és eltévedt szava annyi kihalt és kopár esztendő után; ez volna a váratlan lelkiismeretfurdalás, mely egyszerre felkavarja az árulás és a megalkuvás sűrű, vastag közegét?

De akkor miért éppen a legkisebb ellenállás irányában nyilatkozik meg, csalódásig hasonló rab-társak ellen? Más célpontot nem tudnak találni? Kipróbálták már erejüket a rácsokon, vagy a rácsok rácsain és mindazokon a korlátokon, melyek keresztül-kasul húzódnak az egész

kerten és az egész világon? Próbálták már karmaikat, fogaikat és izmaikat egyesíteni? Megkérdezték már maguktól, hogy hol az igazi ellenség?

A gyilkos párduc nem ad feleletet e kérdésre és megadóan bóbiskol a vég nélkül zizegő eső ritmusára. Az örök nem értik, mi történhetett vele azon a drámai napon, hiszen különben mindig szelíd, mint egy házimacska és evés után gyakran meg is nyalja a kezüket.

ELEFÁNT

Minden emberi szolidaritásom ellenére is kénytelen vagyok kijelenteni: úgy kellett annak a birkózóbajnoknak, akit a cirkuszi elefánt földhözteremtett! Cseppet sem sajnálom, amiért a haragos állat megfenyítette. A birkózóbajnok, aki ugyanabban a cirkuszban lép fel, ahol az elefánt, tréfából paprikásszalonnával kínálta meg és védett helyéről jót mulatott megdöbben és elkeseredett prüszkölésén. Amikor egy hét múlva ismét a közelébe került, a vastag bőre ellenére is érzékeny elefánt megismerte és megbüntette inkollégiális eljárásáért. A paprikásszalonna furcsa propagálója komoly verést kapott az elefánttól. Őszintén remélem, hogy ez a lecke használt neki és máskor majd jobban megnézi, hogy kit kínál meg az egyébként kitűnő, ízes étellel.

Mert bármilyen világnézet alapján álljunk is, egy kérdésben, azt hiszem, mindnyájan egyetértünk: elefántnak paprikásszalonnát adni elvetemültség. Az emberek nagy találékonysággal és alaposággal kínozzák egymást és rabszolgáikat, az állatokat, de nem hinném, hogy a kegyetlenkedésekben oly gazdag világtörténelem során már másnak is eszébe jutott volna elefántot paprikásszalonnával etetni. Ennek a nerói ötletnek szerzősége eddigi adataink alapján, a méltán póruljárt birkózóbajnokot illeti. Nem ismerjük a multját, milyen kapcsolatai voltak más állatokkal, de a történetek után még azon sem lepődnék meg, ha egyszer kiderülne róla, hogy szegedi halászlét adott egy fókának, vagy szilvásgombóccal tölte tele egy kenguru erszényét. Nyugodtan tehetne ilyesmit, mert a közép-európai törvények nem üldözik komolyan a szadizmus leggyávább fajtáját, az állatkínzást, maguk az állatok pedig nem mind olyan haragtartók és erélyesek, mint az elefánt.

Nincs szomorúbb jelenség, mint az elefánt, amely barátságos indiai őserdők helyett kietlen európai varietékekben keresi meg a kenyerét. Nincs szánalmasabb és megszegényítőbb, mint a lelkibeteg, szelíd vadállat, amint kétlábra áll a porondon és kínos erőlködéssel, beléjevert fegyelemmel utánoz esetlen emberi mozdulatokat. Valami siratnivaló kiszolgáltatottság és reménytelenség van az ilyen elefánt apró szemében és széles pálmalevél-fülében. És egy ilyen megkínzott, agyonterrorizált, valószínűleg titkos kisebbségi érzésben szenvedő elefántot kínált meg paprikásszalonnával a kedélyes díjbirkózó, hogy ijedtségén és bosszankodásán mulasson! Teljesen eltekintve attól, hogy miért kellett éppen egy ilyen jó és kellemes eledelt kínozóeszköznek használni, felmerül egy másik, súlyosabb kérdés is: miért éppen egy rab elefántot tett meg tréfálkozása tárgyává ez az ember? Ha én birkózóbajnok lennék és amellet ilyen jó humorom volna, egészen más ellenfeleket és áldozatokat választanék magamnak.

Nem is volna nehéz a választás. Éppen elég gúnyolni való van mindenütt és a gúnyolódás egyre veszélyesebb foglalkozássá válik. Ha valakinek megvan hozzá az ereje és módja, reggeltől estig törheti a borsot, illetve a paprikát a legkülönbözőbb ormányok alá. Izgalmas dolog ez, mert nagyon érzékenyek ezek az ormányok és nagyon vadul csapnak le, ha tiszteletlenséget szimatolnak. Előretolt, agresszív agyarak támogatják őket megtorló és üldöző tevékenységükben s a hatalmas lábak irtózatossúllyal taposnak a gúnyolódókra. Csupa remek alkalom, jókedélyű és merész birkózóbajnokok számára.

A fogoly elefánttal fölényeskedni persze könnyebb, majdnem olyan könnyű, mint a haldokló oroszlánba belerúgni. A birkózó is a kényelmes megoldások híve, úglátszik; amit sohasem mert volna megtenni a dzsungel szabadonjáró óriásával, azt kedélyesen megengedte magának a cirkusz mélabús és félszeg rabjával szemben. Sajnos, egy kissé elszámította magát: az elefánt, a Bourbonokkal ellentétben, tanult és nem felejtett. Büntető ormánya akkor sujtott le, amikor a paprikás ember már nem is gondolt rá. Ismétlem, teljesen igazságosan. Ha az emberek igájában küszködő állatok már az újságolvasást is megtanulták volna, osztatlan örömmel

értésülneék az elefánt gerinces eljárásáról és szászámra küldenék neki az üdvözlőürgönyöket. Talán még a legbékésebb kanárimadarak sem tudnák kivonni magukat az általános emelkedett hangulatból, sőt, még a hűvös teknősbékák is tapsolnának. Erre azonban egyelőre nincs lehetőség és ezért, mint az állatok őszinte barátja, csak én küldöm, ezúton is, szívből jövő szerencsekívánataimat az önérzetes elefántnak.

A VADON SZAVA

Akit időnként elfáraszt a nagyváros mechanizált egyhangúsága, akinek idegei néha már-már fel-lázadnak a gépi mozdulatok és a gépi hangok egyeduralma ellen, az üljön fel az egyik 12-es autobuszra. Sajnos, nem tudom pontosan megmondani, melyik az a sok közül. Annyi bizonyos, hogy az újak közül való, mert elől van a kijárata. Szépek, kényelmesek és áramvo-nalások ezek az autobuszok, egy kissé olyanok, mint amelyeneket eddig csak amerikai filme-ken láttunk. Szeretem őket, mert tiszták, nagyvonalúak és gyorsak. A kijárat automatikusan nyílik, pontosan és nesztelenül, mint egy precíziós gép. De tegnap reggel valami furcsa történt. Az önműködő ajtó minden megállónál hangosan felnyerített. Igen, szabályos nyerítő hangot hallatott, valahányszor kinyílt. Egyre nagyobb élvezettel hallgatták az utasok az auto-busz nyerítését. A gép utánozta a természetet, a vadon beszabadult a nagyvárosba. Megtört a technika kemény varázsa, a hangulat lazább lett, szabadabb. A jármű, mely hajszálpontosan olyan, mint a többi, egyszerre egyéniséget kapott: nemcsak működött most már, hanem él is. Fokozódó derűvel ültem a nyerítő autobuszon, a Rákóczi-útnál füttyentve ugrottam le róla, szeretettel megpaskoltam a hűtőjét és megkínáltam volna kockacukorral, ha lett volna a zsebemben.

MACSKA

Barátom volt és kollégám; nehéz most róla írni. Reméltem, hogy még nagyon sokáig nem kell »visszaemlékezni« rá, mert azt mondják, hogy a macskák hosszú életűek. Lehet különben, hogy ő is sokáig élt; korát senki sem tudta pontosan. A szerkesztőségben, azt hiszem, hét évig teljesített szolgálatot. Rendszerint a kapubejáratnál ült, ő volt kapunk belső munkatársa.

Neve nem volt. Egyesek tudni vélték ugyan, hogy Gyulának hívják, de erre nem volt semmi bizonyíték. Én éppen azt szerettem benne, hogy nem volt neve. A név elhatárolást, skatulyázást jelent és rendszerint nem fejezi ki egészen híven a viselőjét. Közigazgatási és jogi célokra kétségkívül használható, de jellemző ereje szegényes. E macskának viszont nem voltak sem illetőségi, sem jogviszonyai. Fölötte állt minden elképzelhető kapcsolatnak - ezért irigyeltem néha. Semmiféle név nem lett volna méltó hozzá. Legfeljebb talán ez: Lao-Tsze.

A nagy kínai bölcsre valóban emlékeztetett. Órákig ült egyhelyben, mongolos metszésű szemével, méltóságteljes, de mégsem fárasztó pózban. És ezek nem voltak elveszett órák, sem a maga, sem környezete számára. Mély belső harmóniával szemlélte a világ zajlását. »Rendet tartani cselekvés nélkül« - ezt a laotszei életelvet követte teljes sikerrel. Nála belül rend volt és kiegyensúlyozott nyugalma jól hatott azokra, akik találkoztak vele. Engem legalább is mindig megnyugtatott. A köz- és magánélet súlyos pillanataiban boldogan társalogtam vele, a magunk megszokott közvetlen modorában. »Semmi sem nagyon fontos - szokta mondani Lao-Tsze szellemében. - Semmi sem állandó, kivéve magát a változást. Nem kell túl hevesen gyűlölni és túl izzóan szeretni. Nem kell nagyon résztvenni a dolgokban. Az a baj, hogy az emberek túlságosan sokat mozognak. Mindig akarnak valamit. Miért? Én nem akarok semmit, sokat ülök egy helyben és néha kényelmesen sétálok. Rendszerint éjszaka, mert ilyenkor kisebb a lárma és az aktivitás. Tudom, hogy nincs semmi gyakorlati értékem. Haszontalan vagyok a szó polgári értelmében, hála Istennek. Azt hiszem, egeret kellene fognom, de ezt lehetőleg elmulasztom, mert túlerős testmozgással jár. És ha el is fogom az egereket, mit ér! Nem rágják ki a régi ujságkötegeket és a mai íróasztalokat? Hát aztán? Majd kirágja őket az úgynevezett történelem. Ha mindenáron vadászni akarok, legfeljebb a saját bolháimra vadászom, mert ez a művelet aránylag kényelmes és nem nélkülözi a humort és kecsességet.«

Ennél többet sohasem mondott a macska a lépcsőházban és rendszerint még ennyit sem. Mondom, rám megnyugtatóan hatott. Különösen annak örültem, hogy szerkesztőségi macska gondolkodik így. Régi, titkos vágyam egy olyan szerkesztőség, mely nem foglalkozik az eseményekkel. »Egyszer majd megalapítjuk« - mondtam néha biztatóan a macskának. A nagy tervhez most egyedül vagyok. A macska csendesen, de határozottan visszavonult az életből, azon a napon, mikor Sanghajt bombázni kezdték a japánok. Nem sokkal előbb még ott tűnődött a helyén és ha elmentem mellette, kedvesen, de tartózkodóan üdvözölt. Aztán eltűnt és később megtalálták kihült testét a pince sötét sarkában. Finoman, tapintatosan és zárkózottan halt meg, úgy, ahogy élt. Nem is jó szó, hogy »meghalt«. Inkább így kellene mondani: megszűnt, mikor már úgy látta, hogy eleget tűnődött, abba hagyta magát. Nyilván tudta, hogy ez végérvényes; a túlvilágról nem voltak illúziói. Az eseménymentes szerkesztőségéből, attól tartok, most már nem lesz semmi. Egyedül nincs elég lelkerőm hozzá: napról napra rajtakapom magam, hogy komolyan veszem a dolgokat. És a lépcsőházban már nincs senki, aki Lao-Tsze-ből idézne.

Fehér volt, fekete foltokkal.

A MACSKA NAPLÓJÁBÓL

Tudom, hogy népszerűtlen vagyok. Miért? Nem haragszom senkire, mégis vannak haragosaim. Kedves vagyok és csendes, - talán ezt nem tudják megbocsátani egy dühös és zajos korban. Ezért aztán folyton más állatokhoz hasonlítanak és a hasonlat az én rovásomra dől el. A kutya fürgébb és szolgálatkésebb, mint én, a baromfi szaporább, a birka szelídebb és a disznó kiadósabb. Még a hangyát is többre becsülik, mert ha másnak nem hajt is hasznot, legalább magának gyűjt vagyont és az ilyesmi elragadtatást kelt az emberekben. Az én bűnöm az, hogy nem keresem a sikert. Nem versengek sem a kutyával, sem a hangyával. A derék eb humanizmusát némi szánalommal szemlélem. Mindenkihez jó, mindenkinek segít, minden munkát elvégez. Mindig azt ugatja meg, akire a gazdája haragszik, mindig ott van, ahol lennie kell, minden rúgást eltűr és minden falatot hálásan megköszön. Mint általában a humanisták, minden érdeket tisztel, kivéve a magáét. Nem irigylem. De nem irigylem a hangyát sem, ezt az agresszív és nyárspolgári tömeglényt, mely rovarokat, csigákat, lepkéket és növényeket pusztítva menetel zárt sorokban a vagyon felé. Fulánkja mindig célba talál, raktárai mindig dúsak. Dorombolni viszont csak én tudok.

Nekem nincsenek nagy ambícióim. Nyugodtan ülök a küszöbön és derűsen szemlélem a nyüzsgő világot. Csak annyi kell nekem, amennyit fáradság és megalázkodás nélkül tudok megszerezni. Ezért érem be olyan kevéssel. De egyhez ragaszkodom: a függetlenséghez. Én vagyok az egyetlen állat, melyet még nem sikerült idomítani. Nem végzek mutatványokat, nem »szolgálók« és nem adok kezét. Ezért sokan butának tartanak. A tárgyilagos közvélemény döntésére bízom, hogy ki a buta.

*

Nem igaz, hogy nem szeretem a háznépét. Én is tudok szeretni, mint minden élőlény, de nem kritika nélkül. Csak azt szeretem, aki szeretetreméltó. Érzelmeknek nem adok hangos, látványos kifejezést. Aki nem érti meg csendes dorombolásomat, az nem méltó rá, hogy értelmes, jóízű állatok ragaszkodjanak hozzá. Aki nem tud sokáig hallgatagon egyhelyben ülni, az nem érdemli meg a társaságomat. Akinek mindig csak bravúros mutatvány kell, aki nem éri be a természetes mozdulatok egyszerű szépségével, az sohasem szerezheti meg a macska rokonszenvét. Aki mindig valami újat követel, aki folyton a változatosságot, az izgalmat hajszolja, aki nem kedveli a békét, az egyensúlyt, az állandóságot, aki azt hiszi, hogy mindig cselekedetekkel kell bebizonyítani létjogosultságát, aki nem ismeri a tünődés szépségét, annak sohasem lesz hű macskája. Aki az élet felületes örömeit kergeti, annak a macska hátat fordít. Akit a macskák szeretnek, silány ember nem lehet.

*

Szememre vetik, hogy költözködés után visszaszököm a régi lakásba, hogy nem az emberekhez vagyok hű, hanem a helyhez. Ez ilyen formában nem igaz. De el kell ismernem, hogy az új környezetet nehezen szokom meg. Néhány zajos, fecsegő ember társasága nem kárpótol a régi falak, fák és tejesköcsögök elvesztéséért. De nem becsmérést, hanem elismerést érdemlek, amiért elsősorban intézményekhez ragaszkodom és nem egyénekhez.

*

Kegyetlenül bánok az egerekkel?

Beismerem. De megfigyeltétek-e már alaposan az egérjátékot? Nem vettétek észre, hogy pontosan úgy játszom az egerekkel, mint a fiaimmal? Elkapom és újra elengedem őket, hadd tanuljanak rugalmasságot, erőt, kitartást, merészséget. Megkísérlem a lehetetlent: macskát

szeretnék nevelni belőlük. De mindig csalódom. Nem értik meg a szándékomat, nem akarnak túlnőni nyomorult kis egyéniségükön. Ragaszkodnak a dohos, puha egérlyukhoz, az örök rágcsáláshoz, a serény kis nyüzsgéshez. Elveik vannak, pocakot eresztenek, nagyképűek, gyávák, unalmasak és azt hiszik, hogy a szürke a legszebb szín a világon. Mindenhová eljutnak, mindent kiszimatolnak, mindent kirágnak és erre rettenetesen büszkék. Hiába minden kísérletem, reménytelenül egerek maradnak.

Mit tehetek hát? Elszomorodom és megeszem őket.

*

Ha lenéző véleményt mondanak rólam, ha félreértenek, ha támadnak, nem felelhetek mást, mint egyik őszám, a Fekete Macska, mikor színe miatt ócsárolták: »Lehet, hogy sötét vagyok, de mégis az én szemem világít a sötétben.«

PINGVINEK

Tíz pingvin áll az állatkerti tó félszigetén és csodálkozik. Hátralék feketésszürkék, elől fehérek; nem egészen kacsák és nem egészen fókák, nem lehet biztosan tudni, hogy a Természet tervezte-e őket, vagy Walt Disney. Már csak ezért sem csoda, hogy csodálkoznak.

Némán állnak a kis félszigeten, némán, pocakosan és méltóságteljesen, mint idősebb kávéházi törzsvendégek. Sötét, vékony kis szárnyukat széttárva tartják, mint elképedt emberek a karjukat. A természetrajz a »szárnyatlanok« csoportjába sorozza őket, pedig van szárnyuk. Igaz, hogy nem lehet vele repülni, csak úszni és csodálkozni, de azért mégis szárny. A természetrajz általában lenézi őket. A név, melyet nekik adott, nem hízelgő. Pingvin annyi, mint zsíros. Csakugyan kövérek szegények, de hát ki tehet erről? Én nem hánytorgatnám fel nekik ezt a kényelmes, bár nem divatos testi állapotot, de hirtelenében nem tudok számukra más nevet kitalálni.

Egy csoportban állnak, egyenes testtartással és némán tanácskoznak. Hol egymást nézik, hol a világot és látni rajtuk, hogy valami nem fér a fejükbe. Nyilván eszükbe jut Anatole France kiváló történelmi munkája: a »Pingvinek szigete«, mely a bölcsesség nélkül élő emberiség szimbólumává tette őket. Most itt élnek az emberek között és helytelenítik a hasonlatot. Nem értik, sőt határozottan sértőnek találják. Miért kellett velük így bánni, miért kellett őket egy igazságtalan jelképpel hosszú időre kompromittálni? Hiszen ők bölcsék és jóindulatúak, sohasem okoznak bajt maguknak és másoknak. Még hasznót is hajtanak odalent a déli Sarkvidéknek. Ők termelik a guanót, melyet a szakemberek oly sokra értékelnek.

Annyi bizonyos, hogy nem mindennapi lények. Átmeneti állapotban élnek, valahol a madárság és fókaság határán. Megfontoltan totyognak a parton és villámgyorsan úsznak a víz alatt. Repülni nem tudnak, de ez nem is fontos: vajjon hová repülnének és miért? Még mindig a legjobb nekik az Állatkertben - a mai világban az Állatkertek a nyugalom oázisai. Ahol most vannak, biztonságban vannak; igaz, hogy csak félszigeten, de ez is jobb, mint a kontinens. Amikor eszükbe jut, lebukhatnak a víz alá, vagy visszavonulhatnak a sziklahasadékokba, a hűtőkamrákba. Nagy baj nem érheti őket.

És mégis csodálkoznak. Döbbenet állnak egymás mellett, tanácstalanul széttárt szárnyakkal, mint egy tudományos konferencia résztvevői, akiknek valami képtelen, valami teljesen szabályellenes fenomént mutattak hirtelen. Oly elképedtek, hogy még a fejüket sem csóválják. Csak állnak, dermedten, mint a csodálkozás szoborcsoportja. Látszik rajtuk, hogy nem akarják elhinni az egészet. Odahaza a Sarkvidéken elég jó híruk volt az embereknek - azok a társaik, akik néha kapcsolatba kerültek velük, azt mondták, hogy az ember tulajdonképpen felsőbbrendű pingvin-fajta. Elhitték ezt a babonát ott lent a jeges vidéken. De amint felkerültek a hajóra, csodálkozni kezdtek. Beutazták a fél földtekét, mindent láttak, amit csak látni lehet, annyival is inkább, mert ők, a természetrajz szerint »pápaszemes« pingvinek. Mindent láttak útközben és széttárták a karjukat. Mindent láttak útközben és szerényen, de öntudatosan a guanóra gondoltak. Hónapok teltek már el azóta, hogy elhagyták szülőföldjüket, most ismét biztos révbe értek, de a csodálkozást még nem tudták abbahagyni. Zsírosak és jólneveltek, nem mondanak véleményt, csak állnak tünődve, zavartan, Európa gyanús ege alatt, és nem értik, sehogysem értik a dolgot.

AFRIKA

A zsiráfok, mint rendesen, tanácstalanul néztek a magasból a szemközti villamosállomás felé. Az oroszlánok barlangja felől egyhangú ordítás hallatszott, olyan volt a hang, mintha fát fűrészelték volna. Gyorsan ment végig a sétányon az állatok között, ma alig tíz perc ideje volt. Mostanában sűrűn járt ide, rövid látogatásokra. Rendszerint munka közben nézett ki néhány percre a vizilovakhoz vagy a majmokhoz. Sokszor egészen sürgős teendőket szakított félbe ezekért a futó szemlékért. Otthon, vagy hivatalában hirtelen el-elfogta valami enyhe ingerültség, valami nyugtalan és kényelmetlen feszültség. Tudta ilyenkor, hogy el kell sietnie az állatokhoz. Nem a barátság vagy éppen a kollegialitás érzése hajtotta a fenevadak közé. Azok a meghitt szálak, melyek kisebb háziállatokhoz oly sokszor fűzték, hiányzottak ebben a vonatkozásban. A kíváncsiság kergette ilyenkor, valami olthatatlan szomjúság Afrika után. Ebben az időben kutatta lázasan és bizonytalanul a maga belső Afrikáját is, azt a régi elhagyott és sötét lelki tájat, ahol - úgy érezte - valamit otffejtett annakidején. Homályosan emlékezett valami nagy réműletre, ami lelkének ezen a tropikus vidékén érte, amikor még ott élt, az első időkből. Ujabban gyakran nyomozott ebben az irányban, bátor és veszélyes Afrika-kutató expedíciókat indított magába, gyanús és ingoványos őserdők mélyébe, dacolva az elviselhetetlen szorongással. Ezért minden érdekelte most, ami Afrikára utalt, minden Afrika vonzotta végzetesen és barátságatlanul, mint a szakadék.

- Most kapnak enni! - kiáltotta néhány gyerek. A tigrisházba szaladtak, hogy végignézzék a fiatal tigrisek és oroszlánok etetését. Gyorsan utánuk ment, nehogy elmulassza a fontosnak ígérkező látványt. Sokat hallott már erről, öreg állatkerti törzsvendégek gyakran ecsetelték előtte a fenevadetetések izgalmait, de eddig még nem volt alkalma, hogy személyesen megfigyelje.

Az épület belseje szűk volt és állatszagú. Fojtó, vad szag volt ez, brutális és támadó bűdösség, szédítően hatott, mint valami egészen erős alkohol. Két fiatal kutyanagyságú oroszlán tombolt az egyik ketrecben. Itt születtek és egy kutya szoptatta őket annakidején, nagy, szelíd, fehér kuvaszforma állat. Naphosszat együtt voltak vele a külső ketrecben, a kutya most is ott várakozott, mert őt máskor szokták etetni, európai időszámítás szerint és európai formák között. A két oroszlán a vasrácsokat rázta, eszeveszett erővel és ordítással, mint az elmebajosok. Mellettük három hasonlókorú tigris dühöngött. Vérben forogtak a sárgászöld szemek és a rekedt, üvöltő hörgés betöltötte a helyiséget. Mintha folyton villanyosítás érné őket, úgy ugráltak a fiatal tigrisek és oroszlánok. Döngő farkcsapásaik úgy hangzottak a padlón, mint a kalapácsütések. Izmaik táncoltak párologó bőrük alatt, vékonyuk zilált és a hang őrzöngve áradt torkukból. Indulatuk csúcspontján időnként egymásnak rohantak, összegabalyodva gurultak, önkívületben szükölve, sikongva, hörögve, majd lepattantak egymásról és megint a vasrácsnak repültek, mint a lövedékek.

Csikorgott a rács, dübörgött a padló és panaszosan, de mégis parancsolóan, kapkodva, de mégis félelmetesen, tébolyultan, nekiszabadultan viaskodtak a fojtott levegőben az indiai és afrikai hangok. Ősi fájdalom és ősi öröm volt bennük, iszonyú erejű vágy és iszonyú erejű kielégülés. Amikor az ápoló tekintélyt parancsoló magas sapkájában beadta nekik a nagy, véres húsdarabokat, amikor szétszaladtak és egy-egy sarokba futottak a vörös hússal és csámcsogva enni kezdték, még mindig felhörrentek egyet-egyét, azután átadták magukat a legnagyobb szenvedélynek, mely már hangokat sem ismer. Nagy füledt, párás csönd lett, csak a csontok roppantak néha a fogak között.

A látogató megbabonázva nézte őket. Azután felkavartan és kábultan kitámolygott a szabadba. A külső ketrecben még mindig szomorúan álldogált az oroszlánok egykori dajkája, a fehér

kutya. Bizonyára ő is hallotta a hangokat és nemigen értette őket. Ő már régen meghódolt, ősei adták meg magukat évezredekkel ezelőtt. Azok ott bent, azok a nagy és nyugtalanító szagú foglyok sohasem hódolnak meg, tartózkodóak és komorak egész nap és délutánonként öt percre megőrülnek. Nem törnek meg és a fixfizetést, amit a szolga bead, úgy veszik át és úgy habzsolják fel, mint a zsákmányt. Utána megint némán forognak ketreceikben, de szemükből az Egyenlítő világít.

A látogató és a fehér kutya egy percig még nézték egymást, aztán kint csengetni kezdett a villamos. Európa csengetett, élesen, szigorúan és türelmetlenül. A látogató gyorsan elindult.

MAJOMGYEREK

Az Állatkert néhány hét óta mindennap megtelik. Hatalmas tömeg vonul szép időben a majomház felé és megáll az egyik ketrec előtt. Tolongva szemlélnék valamit az emberek, vegyes érzésekkel és izgatottan. A látványosság visszanéz rájuk, kevesebb izgalommal, de még vegyesebb érzésekkel. Füle eláll, szeme kíváncsi cipőgomb és egész teste elfér egy tenyérben. Párhetes kölyökmajom, valószínűleg Közép-Európa legkisebb majma. Hozzá jön a nagyszámú látogató.

Az apró majom fent a magasban egy kis polcon ül anyja karján. A közönség elképedten nézi, sokan nem is akarják elhinni. »Ilyen állat nincs is!« - mondja valaki a régi viccet. A tömeg kényszeredetten nevet. »Ki az ott?« - kérdezi feszülten egy egészen kis gyerek, akinek még nincs érzéke a névmások rangfokozata iránt. »Nem szép, de kedves« - mondja egy jóakarátú idősebb ember. »És milyen okos!« - teszi hozzá hangtalanul az anyamajom. Az ünnepelet nem mond semmit. Szórtelen ráncos diófejét előre nyújtja és szaporán pislog. Anyja hirtelen magához szorítja és előre ugrik vele a rácsra. A majom kölyök kibújik anyja öleléséből és szaporán mászni kezd a vékony vasrudakon. A tömeg felmorajlik. A miniatűr állat kidugja fejét a ketrecből és csodálkozik.

- Látod, ez itt Európa - mondom neki biztatóan. - Európa általában vasrácsokból áll. Ha nagy leszel és jól viseled magad, majd kapsz egy tágasabb ketrecet.

Az anya odaugrik hozzá, felkapja és visszaviszi a polcra. A ketrec többi majma unottan, inkább csak illendőségből kergetődzik a rudakon. »Ki az ott?« - kérdezi ismét türelmetlenül a kis gyerek. A tömeg némán néz. A szomszédban gyorsvonat füttyül, a rádió könnyű zenét bömböl, délután félkettő, Budapest nagyrésze most ebédel, a napilapok egymásután ontják a legújabb híreket, igen, ez itt Európa, ameddig a szem ellát, sőt még tovább is. A majomkölyök megvakarja fejét.

- No igen, - mondom neki még mindig biztatóan - ez sikerült. Sikerült éppen ide születned, ebbe a ketrecbe. Csinos, meghitt kis ketrec, szélmentes, déli napsütéssel. Látod, milyen népszerű vagy? Ezek itt mind emberek, de azért nem kell félni.

Az őszi nap gyengén, hűvösen süt, »már foga van«, mint a vidékiek mondják. A tömeg még mindig itt áll, tömött sorokban és nem tudja, hogyan viselkedjék. Idegen temetéseken és más családi ünnepeken érezzük így magunkat; tudjuk, hogy valami nagyjelentőségű és többé-kevésbé szomorú dolog történt az idegenekkel, valami, ami az elevenükbe vág, de bennünket csak távolról érint. Csak távolról? Hiszen éppen ez a bizonytalan. Mert van valami, ami nem engedi, hogy egészen fölényesen nézzük: az ördög tudja, mi az. Értem már, rájöttem: a nagyon távoli rokonok ügyeivel vagyunk így, akikkel csak az egészen sorsdöntő alkalmakkor találkozunk nagynéha. Furcsa, hogy ezek az idegenek rokonaink, gondoljuk ilyenkor és nem tudjuk, hogyan érezzünk irántuk. Kínos érzés, az ember már-már gyöngéd akar lenni, de mégsem teszi és megelégszik néhány szokványos udvariassággal. Utána töprengve megy haza, gyerekkorára gondol és eszébe jut egy kissé szegyeteljes álma nyolcéves korából, amit tavaly egyszer újra végigálmodott, csodálatosképpen.

A majom most megismétli a játékot a rácson. Termetéhez és korához képest ügyesen, erőteljesen mozog, úgylátszik szépen fejlődik. Egyre csendesebben nézzük és egyre zavartabban. Valaki végre elindul, mégegyszer visszanéz és hirtelen vállatvon, mintha azt mondaná: »Hát Istenem, én nem tehetek róla.« Aztán mind többen szállingóznak el, hasonló hangulatban. Késő van, ebédelni kell, utána sok a dolog: az ember nem törődhet sokáig a más bajával. A szórtelen, vézna majomcsecsemő utánuk néz a ketrecből, kíváncsi és kissé már bánatos

cipőgombjaival. Úgy érzem, most illenék valami vigasztalót mondani, valami olyat, hogy »hiszen még előtted az élet« vagy inkább azt: »nem is tart olyan sokáig, pár év az egész«. Félszegen kinyujtom a kezemet, aztán gyorsan visszahúzó és elsietek a tengerisün felé: az legalább nem okoz kényelmetlen érzéseket.

MAJOMHALÁL

Én már körülbelül tudom, milyen lehet a halál a rácsok mögött. Csak egy csimpánz haldoklását láttam egyszer évekkkel ezelőtt, de ezekben a döntő órákban, mikor egy test már feladta a védekezést, megszűnnek a különbségek az élőlények között, hiszen szűnőben van maga az élet is.

Maxit, az Állatkert halódó csimpánzát már elvitték párja mellől. A majomház végén kiürítettek számára egy ketrecet és az odavezető utat gerendával elzárták a látogatók előtt. Csak messziről nézhetik tehát a majom haldoklását. Nem is láthatnak sokat.

Ebben a haldoklásban kevés a pátosz, nem kísérik hatásos drámai mozzanatok. Zöld kerti padon elnyúltnak fekszik a csimpánz, mellette egy papírrongy. Arcát a fal felé fordítja, hogy ne lássák, vagy hogy ne lásson. Ugy fekszik ott a feketés, nagy majomtest, mintha már nem is élne.

De néha megrezzen és ilyenkor halkán felnyög. Egyszer valami zajra felriad. Nagy, groteszk kezével görcsösen megmarkolja a keskeny padot, fejét erőlködve felemeli és arcát a nézők felé fordítja. Egészen beesett ez az arc és meredten néznek maguk elé a sötét majomszemek. Azt látják, amit mindig: rácsokat és báméskodókat. Annyi közülük van hozzájuk, mint mindig - vagy talán még annál is kevesebb. Meleg van, félhomály, színtelen falak. A szomszéd ketrecben vagy két tucat kisebb majom éli zajos, párolgó, kedélyes életét. A terem közepén az előzvegyülő csimpánz járkál szomorúan ketrecében és vakarózik. A beteg csimpánz ismét a fal felé fordul. A rácsok arcvonalai szilárdan, megbízhatóan kötik össze a padtól a mennyezettel.

A majmok őre jön be később, bögrét hoz. »Maxi« - szól be halkán. Maxi erre az ismert szóra, erre a régi jelre váratlanul felül a padon. Az ilyen pillanatok voltak sivár európai életének fénypontjai. Ez a bögre volt nyilván, fogságának egyetlen öröme. Felül a padon, szeme egy másodpercre felcsillan. Most oda kellene ugrania a rácshoz. De úgy látszik hirtelen eszébe jut valami. Ültében összegörnyed és hangosan felkiált:

- U-u-uu!

Nem tudom, mi ez: köhögés, jajgatás vagy talán csak búcsú a bögrétől. Nem tudom, az őserdőtől is így búcsúznak-e a haldokló csimpánzok. Csak azt tudom, hogy ilyen hangot sohasem hallott még közkertjeink zöld padja. Egy élet zárul le ezzel a hanggal, egy élet, mely már régen elveszítette értelmét.

Később az őr bemegy a majomhoz a bögrével és kanállal eteti. Szelíden veszi szájához a kanalat a csimpánz, majd ismét elnyúlik a padon.

Mint mondják, tudóvész öli meg, a rácsok mögött élő majmok és emberek régi ellensége. Ő volt az igazi emberszabású majom: élete reménytelenül emberi volt és ilyen a halála is.

TEHÉN

Késő este, amikor hazafelé mentünk az újlipótvárosi utcán, a távolból hirtelen felénk »fehérlett szőre egy tehénnek«. Először azt hittük, tévedtünk, aztán közelebb léptünk és kiderült, hogy valóban tehén állt az aszfalton. Kötélen vezette Ujpest felé egy fiatalember, valószínűleg »aszfalt-tehenész«. Így nevezi a pesti szaknyelv azokat, akik a perifériák istállóiban egy-két fejőstehenet tartanak és tejük eladogatásából élnek. A tehén és vezetője nagy embergyűrű közepén álltak. A házakból ráérő emberek sereglettek a tehén köré. A közeli kávéház terraszának vendégei jóindulatú érdeklődéssel figyelték a jelenetet és nyilván ugyanazt gondolták, amit a híres Morgenstern-vers professzora, aki így szólt, mikor váratlanul egy ló csengetett be lakására: »Rendkívül sajtáságos jelenség«.

Az aszfalt-tehén még eléggé újonc lehetett az aszfalton. Valószínűleg most érkezett ide a mezőről. Csendesen, kissé ijedten állt és szelíden nézte az embereket. Csak tehének tudnak így nézni az Új-Lipótvárosban. A város »korszerű« negyede ez, minden házban központi fűtés és a legtöbb lakásban csöbútorok. Az autók gyakoriak ebben a negyedben, a tehének ritkák. Néhány évvel ezelőtt, mikor a hatemeletes lapos házak helyén még mezők és üres telkek voltak, egy-két kecske is akadt. A negyed állatvilágát ma már csak a drótszőrű foxik és skót terrierek képviselik, melyek egészen kedves kis állatok lennének, csak ne volnának oly kínosan egyformák. Divatos kutyák és halálosan szabályosak; a csöbútorokhoz készültek. Egy-kettő elment a tehén mellett: meg sem ugatták.

Megálltunk a szelíd, nagy állat mellett és szóltanul néztük. Nagyon ritkán látok tehenet, rendszerint csak nyáron, ha néha elkerülök a nagyvárosból. A tehén számomra bizonyos mértékben exotikus állat és mindig megilletődöm egy kissé, ha látom. Tekintetét általában ostobának mondják - én szépnek találom. Mély, tiszta, béke van benne és, úgy érzem, egy kis szomorúság is. Ez a tehén különösen szomorúnak tűnt fel itt a kövezeten. Lehajtott fejjel viselte el a nézők tréfáit. »No, itt a tejsarnok« - mondta valaki szellemesen és a többiek nevettek. Csak hárman maradtunk komolyak: mi ketten és a tehén. Tejsarnok? - gondoltam. Bizonyára. Így is lehet nézni a tehenet. Hallottam már ilyesmit más vonatkozásban is. »Munkaerő«, Emberanyag«. Könnyű így elintézni egy embert vagy egy tehenet. Számukra mozgó, négy lábú tejsarnok. De mit gondol ő, mint vélekedik életéről és a világról? Ezt senki sem kérde. Bejött a mezőről, otthagya a nagy, szellős távlatot, a harmatot, a kolompot és a szelíd, csendes alkonyokat. Otthagya az egész tehénéletet és bejött a városba tejsarnoknak. Bejött? Behozták. Nyakán ott a kötél, melynek másik végét markos fiatal férfi fogja.

Most erőteljes nő lépett a tehénhez, pohárral a kezében. Pár szót szólt a férfihoz, az mosolyogva bólintott. A nő leguggolt a tehén hasa alá és fejni kezdte a pohárba. A pohár hamar megtelt, a közönség tapsolt, az asszony felhajtotta a tejet. »No, még egy pohárral«, mondta elégedetten és megint lefejt magának egy pohárra valót. A tehén bizonytalanul felkapta fejét. »Milyen hülye egy állat« - mondta valaki mögöttem.

Szerettem volna nyakonütni.

A fejjelenetnek sikere volt. Az emberek felbátorodtak és közelebb léptek a tehénhez. Bizalmaskodni kezdtek vele, kedélyesen oldalbavágták, hozzányúltak a füléhez. Egyesek félénken, de szemtelenül megcsípkedték a tőgyét. Közben odasandítottak a kötéltre, elég erős-e. A tehén ingerült lett, fejét kapkodta, ameddig a kötél engedte, dobbantott csülkös lábával. Tompán, erősen dobbant a tehénláb a kövezeten. Valaki gorombán rákiáltott és a combjára csapott. Az állat ijedten és dühösen leszegette fejét és oldalba lökte a tulajdonosát. »Az anyád!« - ordította magából kikelten a tulajdonos és vadul fejberúgta a tehenet. A közönség felháborodottan

helyeselt. Szitkok röpködtek a lázadó tehén felé. Gazdája végül nagyot rántott a kötélén és megindult vele. A nézők sértődötten, ellenségesen néztek rá. »Szemtelen állat« - morogta a nő, aki előbb a tejéből ivott.

A tehén pedig engedelmesen követte tulajdonosát. Szomorúan néztem utána. Nem rab oroszlán, csak rab tehén.

MIKI

Bizonyára nem én vagyok az egyetlen mozilátogató, aki bosszankodva állapítja meg, hogy a budapesti mozik már jó ideje száműzték vásznaikról Mikit. Egy-két évvel ezelőtt még nem volt moziműsor Miki nélkül - ma viszont ritka ünnep, ha valahol vetítésre méltatják a neves egeret. E ténnyel kapcsolatban kénytelen vagyok megállapítani, hogy a budapesti mozisok ízlése még nem olyan fejlett, mint Negri-Szembilan keletázsiai angol tartomány maláj lakosaié. Mint az angol lapok közlik, e helyes művészi ösztönű ázsiaiak legutóbb kisebb isteneik sorába iktatták Mikit és szobrát illő ünnepség keretében helyezték el az egyik brahmin templomban. Hogy az aktusról Walt Disneyt hivatalosan értesítette-e Brahma, azt nem tudjuk; de Miki istenné avatása kétségtelenül korunk szellemi életének egyik kiemelkedő eseménye.

A malájok, amennyiben isteneik létszámát feltétlenül szaporítani akarták, nem választhattak volna jobban. Ez a sokoldalú filmhős a nézők szeme előtt valósít meg olyan csodákat, amelyenkről ők csak a papok elbeszélése alapján értesülnek - sőt még különbeket is. Mert hogy Visnu időnként többbormányú elefánttá változik, ez egyrészt Indiában nem olyan nagy dolog, másrészt egyetlen hiteles szemtanú sem tudja bizonyítani. Ezzel szemben saját szememmel láttam egyszer, hogy Miki, akinek sürgősen be kellett mennie egy lezárt helyiségbe, póznát formált a farkából, felmászott rajta a kulcslyukhoz, ott egy pillanat alatt kulccsá változott, kinyitotta magával az ajtót, majd ismét Mikivé inkarnálódott vissza. Százezrek voltak annak is tanúi, hogy otthonfelejtett végtagjaiért könnyedén szaladt haza; hogy dühös szörnyetegek lenyelték és később teljes épségben hagyta el belsejüket; hogy levetett ruhái nélküle tovább jártak az utcán; hogy hatalmas zsarnokokat felnyársalt a saját bajuszukkal és így tovább. Miki megvalósítja azt, amit az emberek az isteneiktől általában várnak: a valóság törvényeinek teljes felborítását. Rendszeresen megteszi azt, amit nem lehet. A logikát éppúgy felfricskázza, mint a fizikát. Talán csak egyben különbözik új és előkelő kollégáitól: nem kell tőle félni. Ettől eltekintve a legnagyobb mértékben méltó rá, hogy Negri-Szembilan népe zsolozsmákkal üdvözlje, ha új filmjét vetítik a papok a templomban.

Én pedig, aki, sajnos, európai vagyok és kevésbé hajlok a teológikus szemlélet felé, szintén tisztetem Mikit a maga módján. Tisztetem, mert sikerül megvalósítania régi, rejtett vágyálmait, amikor függetleníti magát a szabályoktól. Tisztetem, mert beláthatatlan lehetőségei vannak és meri kihasználni őket. Tisztetem, mert azt teszi, amit akar, mert legnyugodtabb reggeli sétája is színesebb, izgalmasabb és felszabadultabb, mint az én legfantasztikusabb álmaim. Tisztetem, mert nem ijed meg a legcsattogóbb fogú óriásoktól sem, mert cérnavékony hangján fütyül valamennyiükre, mert nem aggódik a holnap miatt és nem borul le a tegnap tekintélye előtt. Tisztetem, mert sohasem hagyja magát becsapni, de soha nem is gyűjt vagyont; tisztetem, mert a mozgást magáért a mozgásért szereti; tisztetem, mert a legnagyobb veszélyben is tud nevetni. Tisztetem, mert szemtelenül közvetlen mer maradni egy ünnepélyesen nagyképmű világban - tisztetem, mert tiszteletlen.

EGEREK

»Természetük, hogy folyton pörög...« Ez a figyelemreméltó, bár nyelvtani szempontból nem egészen helyes meghatározás a japán egerekre vonatkozik. A japán egerek Budapesten élnek: egy budai üzlet kirakatában. Az európai egerektől az különbözteti meg őket, hogy tarkák, fehér-fekete foltosak. És még valami: a természetük. Kis színes doboz van a japán egerek ládájában. A doboznak négy apró kapuja van és a tarka állatkák szünet nélkül ki-be száguldoznak a kapukon, vagy körülvágatják a dobozt. Őrjöngve rohannak, mint megkergült versenylovak. Néha egy-egy pillanatra megállnak, szinte »röptükben« bekapnak egy-két szem magot, aztán száguldanak tovább. A kirakatüvegre ragasztott cédula szövege szerint nem művi úton készítették örök futásra ezeket az állatokat. »Természetük, hogy folyton pörög, szalad, kering«, - mondja a felirat. A Brehm megerősíti ezt az állítást. Szóval meggyőződésből pörögnek, szaladnak, keringenek. De miért? Ez nem derül ki. Miért rohannak folyton, minden látható cél nélkül, miért nem néznek egy kicsit körül, miért nem ülnek le néha, miért nem fekszenek ki a napra sütkezni? És ha már szaladniuk kell, miért mindig csak körbe, mikor a kör, tudvalevően, önmagába visszatérő görbe vonal. Kövérek, jóltápláltak és buzgók ezek az állatok. Az élet távolabbi és mélyebb dolgai nem érdeklik őket, nem kíváncsiak semmire. A Brehm szerint a szabadban is így viselkednek. Nem nézik meg, milyen a világ, hogyan élnek más állatok. Soha eszükbe sem jut, hogy valami érdekes könyv lapjai közé rágják be magukat. Megelégszenek a maguk kis körével. Kilométereket száguldanak be és mégis mindig egyhelyben vannak. Őrült hajszájukban mindig meg akarják egymást előzni és ha hirtelen, váratlanul kilendülnek a körpályából és a magok közé ugranak, összemarakodnak. Bizonyára sokat tartanak erről a nemes versenyről és általában egész életformájukról. Esténként, ha lefeksznek, elégedetten állapítják meg, hogy milyen sokat dolgoztak egész nap. Fölöttük külön polcon gubbaszt az új generáció. Az apró jószágok bizonytalanul hunyorognak. Ezek még nem tudnak futni. Majd megtanulják. Ránevelik őket. Reménytelen család!

GALAMBOK

Napok óta izgatottan várom, nem jön-e újabb hír a kétszáz eltűnt postagalambról. X. városból bocsátották őket útra, egy nemzetközi ünnepély alkalmából. Azóta már haza kellett volna érkezniük Y. városba, de nyomukvesztett. Naponta aggódva futom át a távirati irodák jelentéseit. Aztán megnyugodva állapítom meg: nem, ma sem kerültek meg. Talán már nem is érkeznek haza. Nem fogok bennük csalódni.

Galambszakértők különféle elméletekkel igyekeztek megmagyarázni a postagalambok rejtélyes eltűnését. Egyesek légköri zavarokra utalnak, mások azt hiszik, hogy a velük együtt szélnek eresztett más illetőségű galambok nagy tömege zavarta meg és térítette el őket útjukból. Lehet, hogy igazuk van, elvégre ők a galambszakértők. Én csak laikus vagyok, az én feltevésből hiányzik a tudományos alap. Nekem mindenesetre az a véleményem (vagy talán reményem), hogy a galambok szándékosan tűntek el. Fellázdak és útirányt változtattak - ez történhetett.

A galambok élete mindig izgatott engem, könnyed és hűvös titkaival. Elég közeli élettársaink itt a nagyvárosban és mégis, alig tudunk róluk valamit. Középületeink gondozói időről-időre elpanaszolják, hogy a galambok elszaporodtak és különféle kellemetlenségeket okoznak. Ilyenkor sok mindent megkísérlelnék ellenük, de nem sikerül őket a várostól elkedvetleníteni, vagy a fölös mértékű szaporodástól leszoktatni. Tovább élnek hangtalan tömegüket a toronyokon, a tetők alatt, a járdán és a sínek között. Kecsesen és egykedvűen lépdelnek a legveszélyesebb helyeken és az utolsó pillanatban játékos biztonsággal felrebbennek a villamos vagy autó előtt. Színpompásan, karcsún és hallgatagon élnek közöttünk és néha a magasból szerényen, de határozottan ejtenek el egy-egy találó kritikai megjegyzést, mely mindig ránk vonatkozik. Még ezért sem tudok rájuk haragudni, sőt titokban igazat adok nekik. Szeretem és csodálom őket. Itt laknak közöttünk és mégis milyen távoliak és függetlenek. A renddel, mely életünket szabályozza, mit sem törődnek, úgy élnek, ahogy akarnak és nem tudni miből. Senki sem ad nekik enni, mégis jóltápláltak. Csak felnőtt, teljesen fejlett példányokat látni, mintha rögtön így bujnának ki a tojásból. Idővel nyilván elpusztulnak, de tetemükkel még sohasem találkoztam. Diszkrétek; szerelmüket, gyerekkorukat és halálukat elrejtik előlünk. Ahogy előttünk állnak: mindig tökéletesek, előkelők és kimértek.

Még rejtelmesebbek a postagalambok. Sohasem értettem, hogyan találhatnak haza, több ezer kilométernyi távolságból. Odamenet rendszeren vasúton mennek, úgyhogy nem tanulmányozhatják az útvonalat, melyet majd be kell repülniök. Mégis pontosan haza érkeznek, megbízatásukat teljesítve. Más madár nem tudja ezt és őket sem lehet e szolgálatra rákényszeríteni. Maguktól teszik, szívességből. Ezt, őszintén szólva, nem helyeslem egészen. Nem szeretem a nagyon szolgálatkész lelkiismeretes állatokat. Kedvetlenül nézem az »aportírozó« kutyákat, elszomorítanak a háziisan nevelt igáslovak és félek, hogy egyszer egy ügyes idomító bemutatja az első mérlegképes tigris. A fejlődés, sajnos, ezt az irányt követi: ezért hat rám oly megnyugtatóan a postagalambok eltűnése. Azt hiszem, jól sejtem, mi történt. Kétszáz madár egyszerre csak megúnta a dolgot. Egy-két rövid és határozott szárnycsapással megbeszéltek, hogy nem csinálják tovább. Elég volt nekik a menetrendből és nem kíváncsiak többé hivatalosan rendbentartott dúcaikra. Éveken át pontosan végezték a dolgukat, mint őseik és mint sok millió más postagalamb. Aztán hirtelen eszükbe jutott, hogy nem a levélhordás a galambélet egyetlen célja. Csendesen, higgadtan, igazi elegáns galambstílusban fellázdak. Anélkül, hogy bárkinek bejelentették volna, fogták magukat és egyszerűen másfelé repültek. Eltűnésük következményeivel keveset törődtek. Ma már talán ázsiai tájak fölött repülnek - vagy széledtek különböző skandináv kisvárosokban és beérik azzal, ami éppen adódik a járda

szélén. Talán még az is megtörténik, hogy évek múlva megint eszükbe jut valami és egy napon beállítanak Y.-ba, mintha mi sem történt volna. (De azért ez a legkevésbé valószínű.) Terveiket, útirányukat nem ismeri senki. Maguk is ismeretlenek immár: eltűntek. Szelíden, tapintatosan, kérlelhetetlenül.

TÖMEGHALÁL

A Margitsziget végében, ott, ahol a Duna két ága szétválik, galambokat lőnek az emberek. Elegáns közönség ül kényelmes kertszékekben, cigarettafüst kanyarog, ragyog a kék ég és ropognak a puskák. Délután négy óra van, reggel óta lövik már a galambokat. Egy hétig tart az élőgalamblövészet, hétezer galambot fogyasztanak el ezalatt. Ez napi ezer galamb. Világhírű külföldi bajnokok jöttek el messze földről Budapestre galambot lőni. Nagyszerű autók várakoznak a lövölde előtt. A bajnokok a galambokat menekülés közben lövik agyon. Aki a legtöbbet puffantja le, az lesz a világbajnok.

Meglehetősen csend van a nézőtéren. A bajnokok és a sport elméleti kedvelői elmerülten figyelik az eseményeket. Nagyrészüket kisportolt alakú, napbarnított arcú férfi, harminc és negyven között. Egyeseknek olyan határozott, energikus az arca, mintha oroszán vadászok volnának. Figyelik a társaikat és egy-egy jólsikerült telitalálatnál elismerően bólintanak. Műértők. Puskákat nézegetnek, öntudatos és elismerő arccal. Vannak angol puskák, melyek pár ezer pengőbe kerülnek. Mindenki vadonatúj puskával dolgozik. A pénz itt keveset számít, majdnem olyan keveset, mint az állatok élete.

A pályán öt apró, zöld skatulya fekszik sorban. A skatulyákban vannak az élő galambok. Mindegyikben egy galamb. Hús-huszonöt méternyire a dobozoktól áll fel a galamblövő. A zsüri hangszórón hirdeti, ki következik.

Nem érteni tisztán a nevet. Magas fiatalember jelenik meg, fején puha kalap, kezében puska. Vállához emeli a fegyvert, vár. Nem tudhatja, hogy az öt doboz közül melyikből röppen ki a galamb.

»Ez éppen a vicc a dologban« - mondja valaki. Vicc? Hm, a dolog valóban nagyon vicces.

A zsüri most a háttérben megrántott egy láthatatlan zsinórt és megkezdődik a pár pillanatnyi tragédia. A dobozból felröppen egy fehér galamb. Boldog, hogy kiszabadult a szűk skatulyából. Tiszta a levegő, kék az ég, a galambok ilyenkor örülni szoktak. Ez a fehér galamb is jókedvűen vág neki a levegőnek. Ebben a pillanatban két lövés dördül el, egészen gyors egymásutánban. Furcsa ez, majdnem misztikus. Két éles hang és ettől a két éles hangtól a kis fehér állat lezuhan a földre.

Vadul vergődik a két szárny, körülötte porzik a föld. Egy apró test vonaglik, egy apró tüdőbe vagy gyomorba ólomgolyó fűrődött. Valahonnan oldalról kék-sárga csíkos kabátban, zokésapkában egy ember fut a pályára. Élő galamb van a kezében. A kiürült skatulyát gyorsan megtölti az eleven anyaggal, aztán a haldokló madár felé szalad, mely már alig mozdul. Felkapja, mint valami pehelykönnyű csomagot és hátra fut vele. A közönség nyugodtan ül, halkán beszélget. A hangszóró mond valamit. Magas, vállas, puskás urak sétálnak. Semmi sem változott, minden teljesen úgy van, mint egy félperccel ezelőtt. Egy galambbal kevesebb, ennyi az egész.

Most zöldszemüveges férfi áll fel. Mereven céloz, a láthatatlan zsinór megint megrándul, egy szürke galamb gyanútlanul kijön a skatulyából. Piff, paff, két lövés. A galamb zuhan, aztán kissé a magasba lendül, hevesen dobálja magát halálos kínjában. Két zokésapkás szalad a pályára, az egyik az új galambot hozza, a másik üres kézzel rohan a sebesült felé. A lelőtt galamb még egyszer meglendül a porban, a zokésapkás hirtelen földre veti magát, testének súlyával fogja le a galambot, mint egy futballkapus a labdát. Aztán felugrik és visszaroohan a madárral. Egy szárny még meg-megrezdül a kezében.

Percenként jönnek az újabb versenyzők. Piff, paff, csattannak a sokezer pengős puskák, piff, paff, apró koponyákat loccsantanak szét, vékony hasfalakat szakítanak át, finom csontokat törnek össze az ólomdarabkákká. Fehér, szürke és tarka testek gurulnak, ugrálnak a porban. Van olyan is, amely lehullik és nem mozdul többet. »Ez szép találat« - mondja valaki a közelenben. Három galambnak szerencséje volt, mialatt ott voltam. Kettőt nem találtak el a lövések. Ezek elrepültek, rémülten, de szerencsésen és pillanatok alatt eltűntek a Duna fölött. Egy harmadik galamb nem repült fel. Kibujt a skatulyából és járkálni kezdett. Erre nem szabad löni, mert e sportnak szigorú szabályai vannak. Labdákkal dobálták ezt a galambot, ösztökélték, mint spanyol viadalokon a tunya bikákat, de hasztalanul. Ez a madár nem pusztult el és a versenyző, akit ilyen pech ért, bosszankodva hagyta el a pályát. Biztosan voltak, akik sajnálták, hiszen olyan sokféle ember van a világon.

Piff, paff, - folyik tovább a verseny, hullanak tovább a leölt állatok. Gépiesen megy a dolog, nagyüzem ez. A versenyző előlép, puffant és már el is fordul, hogy átadja helyét. Szép idő van, szétlőtt tollak pelyhét hozza felénk a szél. A skatulyák körül vérfoltok látszanak a porban. Valaki, aki velem jött, behúnyja a szemét, majd lassan kifelé indul a pályáról, sápadt arccal. Én is elindulok, a titokzatos háttér felé, ahonnan a galambok egészségesen jönnek és ahova szétroncsoltan kerülnek vissza. Sok kalitka van itt, szelíden ülnek bennük a galambok. Néhány zsokésapkás ember készenlétben áll. Élő galambok reszketnek a markukban, gyorsan mozgatják kis fejüket. Valamit sejtene, úgy látszik, vagy talán valami szag csapja meg őket az egyik sarokból. Ebben a sarokban egymás hegyén-hátán fekszenek a lelőtt galambok. Széttárt szárnyuk piszkos a portól és a vértől. Egyrészük már nem él, másrészük még néha rezdül egyet-egyet. Egy ember térdel a halom mellett, gépies mozdulattal kivesz belőle egy-egy galambot, leteszi maga elé a földre és fejszével levágja a fejét. A tollazat és a puha föld felfogja a vágás hangját. Nesztelenül dolgozik a fejsze. A levágott galambfejek kis halommá nőnek. A fejszés ember szakadatlanul dolgozik, mert percenként érkezik újabb madár. Naponként ezer galamb, egy hét alatt hétezer. Pár lépéssel odébb frissítőket árulnak, de a galambok vesztőhelyét onnét már nem lehet látni. A sportemberek mosolyogva sétálnak, a hangszóró szól, egy szép vöröshajú nő feszült érdeklődéssel figyel a pálya felé, egy versenyző leeresztett fegyverrel lassan jön ki a mezőnyről. Délután félöt, a nap melegen süt, a verseny első napja szép eredményeket ígér.

MÓKUS

A körúton talákoztam a reménytelenséggel. Vannak mozdulatok és helyzetek, melyekben összezsúfolódik és legtisztább kifejezését kapja meg egy fogalom. Kín, öröm, szépség vagy undor olyan erővel nyilatkozik meg egy ilyen pillanatban, mint a harag az ökölbesorított kézben. Ez a pillanat tegnap a reménytelenség végső összefoglalása volt.

Egy mókust vittek kalitkában a körúton. Meglapult az apró ketrec fenekén és mozdulatlanul nézett. Mellette mentem el, profilból láttam, csak az egyik szemét. Sohasem felejttem el ezt a szemet. Először azt hittem, hogy az állat halott, aztán egy kicsit megrezzent a szeme. Nézett. Nézte a robogó kocsikat, a loholó embereket, a házakat, a lármát (a hangokat is látta, a hangoktól is szenvedett ez a szem), nézte mindazt, amit mi tömören, ha nem is találóan, világnak nevezünk. Ez a tekintet átmenetet jelzett két érzés között. Azt a végzetes pillanatot fejezte ki, mikor a halálos rettegés már kezd átmenni a tompult beletörődésbe. Az a pillanat volt ez, amikor a megvert ember az ellenállás után már a félelmet is feladja és végsőkig alázva fogadja az ütések. Apró répadarabok hevertek a kalitkában, érintetlenül. A mokus gazdája, akit nyugtalanított az állat mozdulatlansága, bedugta ujját a rácsok közé. A fogoly most végre megmozdult: halálosfáradtan elfordította fejét. A szemet nem láttam többé.

Tudtam, hogy ebben a másodpercben végkép eldőlt valami. Bekövetkezett valami helyrehozhatatlan. Ez a mokus belátta, hogy örökre elveszett, élete megszűnt és megkezdődött a céltalan, értelmetlen vegetálás, melynek kopár egységét nem bontják meg többé események: a rabság. A réműlet, mely elfogatása percétől mostanáig bomlott lihegésre kényszerítette apró tüdejét, elhalt. A réműletben válság van, a válságban még nem bizonyos a döntés, még számítani lehet valami váratlanra. A reménytelenség csak ott kezdődik, ahol a réműlet véget ér. A döntés most már bekövetkezett, a kalitka ajtaja visszavonhatatlanul lezárult. A magas fakoronák nyers, friss, derűs-izgalmas világa letűnt. Következik a ketrec, a rossz szag, a répa, a mozdulatlanság.

Az életet most a beletörődés váltja fel. A mokus megtörten elfordítja fejét: *incipit tragoedia*. Nyilván sokáig élél majd ketrecében. A répát sohasem fogja szeretni, de undorral mégis legyűri. Őrjöjét gyűlölni fogja, de mégis elfogadja, mint egy elemi csapást, mint egy krónikus betegséget. Talán majd néha fel is kapaszkodik a megvetett rácsokra és értelmetlenül kibámul rajtuk. Az erdőt lassanként elfelejti, csak valami bizonytalan rossz érzés marad a határozott nosztalgia helyén. Helyzetét elviselhetetlennek érzi, de mégis elviseli. Rossz lesz, de már nem jut eszébe, hogy másképp is lehetne. Még mokusnak fogják nevezni, de már régen nem lesz az. Semmi sem lesz.

Az ember gyorsan ment a kalitkával az Oktogon felé. A mokus egyre távolodott, kisebb lett. Végül már csak apró barna pont volt, aztán teljesen elenyészett a forgatagban.

TEVE

Éjfél után egykor, mikor már a szerényebb kicsapongók is hazafelé igyekeznek, mikor már a macskák is alig surrannak pinceablaktól pinceablakig, e néma és - mint Baudelaire nevezte - tiszta órában mélabús kopogással megy végig az Andrásy-úton a teve. Zárt ablaksorok között megy - »surrann«, mondanám a hangulathoz illő szóval, ha egy teve surranni tudna. Sajnos, csak döcögni tud, de ez nyilván nem az ő hibája. Léptei homokos talajra valók, nem aszfaltra. Emelt fővel és emelt púpokkal, jóhiszeműen és tiszta szándékokkal döcög a sivatag hajója az ismert »lokál« felé.

Mint mondják, szerződés kényszeríti e szokatlan kirándulásokra. Fellép a mulatóhelyen, illetve helyesebben fellépnek rajta. Nem járok mulatóhelyekre és így nem tudom, milyen a száma. Minden bizonnyal »világvárosi«. Hallom, hogy több ízben meg kellett hosszabbítani miatta a műsort. Ezért kocog végig az Andrásy-úton abban a késői órában, mikor minden rendes tevének ágyban a helye. Az Állatkertből megy a mulatóhelyre egy ór kíséretében. Minden éjfél után felkeltik és indulnia kell. Így él már harmadik hónapja. Reggelenként a többi teve furcsán méri végig. Álmosan fog a reggelihez, mikor a többiek már régen kérődznek. A magányos zsiráf lenéző pillantást vet rá a magasból. »Züllik« - állapítja meg csendesen. Ki tudja, igaza van-e?

Annyi bizonyos: ez a teve nem úgy él, ahogy kellene. Az éjszakai élet nem neki való. Olyan veszélyek fenyegetik, mint a faluról Pestre került őstehetségeket, akiket viharosan felfedeznek, ünnepelnek, megzavarnak, aztán veszni hagynak. Felelőtlenül bánnak vele és féltő, hogy maga is megtanulja a felelőtlenséget. Hozzászokik a cigarettafüstökhöz és a pezsgő émeletítő szagához. Púpjaira bárnők ülnek; mágnások és más származású aranyifjak veregetik meg a nyakát. Három hónap alatt valószínűleg megismerkedett már »egész« Budapesttel, elvonult előtte mindenki, aki számít. A népszerű slágerek már a púpján nőnek ki, az ismert politikusok és nők nevének említésére már egy arcizma sem rándul meg. Körülötte mondatfoszlányok zsonganak: nagy üzletkötések és nagy válóperek, minden rendű és rangú csalások szóbeli lecsapódásai. Sikkasztók és közéleti purifikátorok monoklija egyaránt rávillan. Biztosan akadtak már sokan, akik meg akarták venni és még többen, akik el akarták adni. Rengetegen kértek volna tőle kölcsön, ha volna mit. Vannak lelkes tisztelői és vannak, akik titokban felhúzzák az orrukat a szagától, de nem éreztetik vele.

Szóval nagyjából vidáman él. Ismer mindenkit és ismeri mindenki. »Benne van« a budapesti életben. Ebédutánonként már kávéházba is járhatna, ha akarna és résztvehetne sokat ígérő kapcsolatokban. Hogy bírja mindezt? Csakugyan elzüllik-e, mint a sötétben látó zsiráf állítja, vagy megőrzi lelke érintetlenségét? Mi könnyebb a számára: átmenni a tű fokán, vagy tisztának és egészségesnek maradni ebben a levegőben? Árulóvá lesz-e előbb-utóbb, vagy mindvégig megtartja titkos egyéniségét, mint a kínai és japán kémek az európai nagyvárosokban? Tud-e még udvarias arccal, szelíd mosollyal, de fanatikus hittel gyűlölni, vagy feladta már az ellenállást és defetista módon elismeri, hogy »vannak azért a dolognak jó oldalai is«? Ki tudja? Egy bizonyos: ha lehúnyja a szemét, néha még a sakálra emlékezteti a szakszofon és ha egyszer négerek lépnek fel a lokálban, egy-két örömkönnyet ejt, amikor senki se látja.

BÖLÉNYEK PARADICSOMA

A filmhíradó idillikus képet mutatott egy-két percig. Az X.-ben időző államférfiú félbeszakította tárgyalásait és a vendéglátó politikusok kíséretében meglátogatta az európai bölények »védett területét«. Hatalmas fák között csörtetett néhány bölény, leszegett, súlyos fejjel. Mikor észrevették az államférfiakat, megálltak, felvetették fejüket, nyugodt, merengő pillantást vetettek rájuk, majd továbbmentek. Zavartalanul folytatták útjukat az elkerített tágas területen: tudták, hogy az államférfiak látogatásának rájuk nézve nem lehet súlyos következménye. Sem európai, sem bölényi mivoltukban nem érheti őket sérelem: védett területen élnek, előjogokkal. Szomorúan néztem utánuk és irigyeltem őket.

Azt hiszem először az amerikaiak vezették be a védett területek rendszerét, részben ugyancsak bölények, részben indiánok számára. Kihalófélben levő fajtákat oltalmaznak így, hogy legalább egy kis csoport megmaradjon belőlük. Az indiánok a számukra kijelölt szent és sérthetetlen területen zavartalanul élhetik ősi életüket, senki sem bántja őket, senki sem tesz kísérletet megtérítésükre, beszervezésükre vagy megnyűzásukra. Nem háborgatják őket sem rendeletekkel, sem dum-dum golyókkal. Ugyanilyen kiváltságos helyzetben élnek a Yellowstone-park vadállatai és növényei is. Ebben az óriási parkban tilos a vadászat és a favágás. Békében hagyják itt a természetet, állatok és növények úgy élhetnek, ahogy jól esik nekik, ahogy az idők kezdete óta megszokták. Később Afrikában is elkerítették néhány védett területet az elefántoknak és az orrszarvúaknak, Ausztráliában pedig a kenguruknak. Ujabban, mint nemrég olvashattuk, arról is szó van, hogy a maláj szigeteken a gorillák és az orangutangok is kapnak ilyen paradicsomi földdarabot.

Úgy látszik, ilyen a világ: addig irt valamilyen állatot, míg végül megijed, hogy végkép eltűnteti a föld színéről és ezért az utolsóelőtti pillanatban elkerít neki egy szép és nyugodt kis kört, hogy legalább hírmondó maradjon belőle. Van emögött valami meghatóan ügyetlen lelkiismeretfurdalásféle. És van benne valami megnyugtató is: ma már semmit sem hagynak teljesen kipusztulni, még az európai bölényt sem.

De miért törődnek többet az európai bölénnyel, mint az európai emberrel? Az európai embernek, sajnos, nincs védett területe. Egyelőre még szabad préda mindenfajta vadászok számára: vidáman és lendületesen irtják ágyúkkal, szerződésekkkel, elméletekkel, intézményekkel, tárgyalásokkal, konfliktusokkal, megegyezésekkel és szónoklatokkal. Maholnap már teljesen kivész, ha nem kap idejében védett területet. Legalább egy talpalatnyi szabad földdarabot hagyjanak neki, ahol utolsó megmaradt példányai élhetik háborítatlanul régi életüket, ősi könyveik, gondolataik és álmaik között. Feltűnés nélkül, csendben húzódnának meg a védett európai emberek sátraikban, melyeket nem skalpok és karóra tűzött emberfejek, hanem könyvespolcok és mikroszkópok díszítenének. Estéknél leülnének a táborúz mellé és a maguk nevetségesen primitív módján senkit sem sütnének meg, hanem békésen folytatnák eszmecseréiket. Ha pedig államférfiak érkeznének rövid látogatásra, nem rezzennének össze a védett európaiak, hanem mély, bölényi nyugalommal néznének rájuk, abban a biztos tudatban, hogy az államférfiaknak nincs joguk bántani őket és különben is mingyárt továbbmennek. Mindez gyönyörű volna, de az európai ember eddig még nem kapta meg a maga védett területét és attól tartok, hogy holnap már késő lesz.

CSIRKÉK

Emberek, míg rántottcsirkét esztek vasárnap ebédre, eszettekbe jut-e néha, hogy ő is élt valamikor? És egyáltalában: ha csirkére gondoltok, elképzelitek-e másképp is, mint rántva, sütve vagy paprikásan? Ki törődik a csirkékkel, amíg a piacról eljutnak a tányérig?

Ki törődik a csirkékkel a budapesti utcán? Én néha látom őket és utána sokáig gondolok rájuk. A korareggeli órákban hozzák őket a piacról. Majdnem élettelenül lógnak az erős kezekben, melyek összekötözött lábukat szorítják. Fejük ernyedten csüng a föld felé. Kevés reménytelenebb látvány akad, mint csirke függőlegesen. Félig alélt már a fejébe tódult vértől és a rémülettől. Kimeredt szeme néha kínlódba megrezzen. Időnkint még egyszer-egyszer megkísérli, hogy felemelje fejét. És néha egészen halk és szánalmas kotyogó hangot hallat. Ez elvész az utca zajában. A csirke is hamarosan eltűnik szem elől. Később egy pillanatra még látszik, tehetetlenül leng a kemény marokban, mint a kiszolgáltatottság lobogója. Még él, de már nem állat, hanem élelmiszer és rövid idő múlva étel lesz belőle.

LIBA

A liba jó. Ebben az igazságban világnézeti különbség nélkül megegyezik a közvélemény. Így volt ez minden korban. A liba szempontjából legfeljebb csak árnyalatbeli eltérések vannak az emberek között. Vannak tudniillik olyanok, akik a libát szeretik és vannak olyanok, akik csak szeretnék. De az ilyen jelentéktelen különbségeken csak a legmegátalkodottabb materialisták akadnak fenn. Hiszen mindkét érzésnek közös eszmei tartalma van: a szeretet. És jól tudjuk, hogy mindig az eszmei tartalom a fontos, még a libánál is.

A liba tehát - ezt most már nyugodtan leszögezhetjük - közkedveltségnek örvend. Van, aki sültten szereti, van, aki becsináltan; egyesek hidegen kedvelik, mások melegen. Csak egy formában nem rajonganak érte: elevenen. Különös jelenség ez és, megvallom, kissé igazságtalan. Az emberek általában csak a liba combja, melle, mája vagy zuzája, tehát egyes részei iránt érdeklődnek és minden szeretetüket ezekre a részekre pazarolják. Maga az egész, az ízes alkatrészeknek az a harmonikusan felépített, tollakkal borított és szelíden gágogó rendszere, melyet libának vagy tudományosan házi lúdnak (Anser anser L.) neveznek, hidegen hagyja a részek lelkes fogyasztóit. Csak a pecsenye érdekli őket és nem maga a liba, mely a tömés és hizlalás hosszas és pokoli szenvedései után életét adta azért, hogy pecsenyévé átlényegülve dicsőülhessen meg tányérjukon.

Igy azután könnyen hajlamosak elhamarkodott ítéletekre, melyek mind természettudományos, mind pedig erkölcsi, tehát humanisztikus szempontból nélkülözik a megnyugtató alapot. Például az őszi idényben, amikor »idei«, tehát körülbelül féléves liba már nem kapható, ilyen felkiáltással küldik vissza a vendéglőben a valamivel idősebb pecsenyét: »Ez a liba már vén!« Nem is sejtik ilyenkor, milyen igazságtalanok. A sült liba ilyenkor észrevétlenül megfordul tányérsírában - és méltán. Vén liba! Bizony van talán egyéves is! Sejtik ezek a finnyás emberek, hogy mennyi idős a liba, ha igazán vén? Dr. Carl R. Hennicke német professzor, ornitológus, a madarokról írott munkájában közli a szárnyas barátaink élettartamára vonatkozó ismert adatokat, köztük azt, hogy egyes házilibák megérték a nyolcvan esztendő kort - ha hagyták őket. A liba eszerint az igen hosszú életű madarak közé tartozik és megközelíti a döggkeselyű életkorát (101 esztendő). De milyen kevés liba érte meg ezt a tisztességes kort! Milyen kevés libát hagynak megöregedni! Életüknek nem is virágjában, hanem bimbójában ölik le őket, miután előzőleg, kiskoruktól kezdve, végigszenvedték a kötelességteljesítés egész skáláját.

Mindaz, ami a libával történik, megközelíti a gyermekkínzás és gyermekgyilkosság fogalmát. De még csak nem is ez a legigazságtalanabb ebben a szomorú és kínos libaügyben. A legkegyetlenebb mozzanat az, hogy mennyi lehetőséget rabolnak el a libától. Nyolcvan évig, vagy rosszabb esetben hatvan évig élhetne békességben, harmóniában. Szabadon élhetne, ól nélkül, tömés nélkül, szabályok nélkül. Vidáman gágoghatna, fürödhetne és gilisztát megmagot szedegethetne a lúdi kor legvégső határáig. Élvezhetné a napot és vizet, az egyszerű lelkek zavartalan boldogságában. És mindezt elveszük tőle és egyéves korában még vénnek is nevezzük. Igaz, hogy sok mindent kap cserébe rövid életéért. Kapja a kötelességteljesítés áldozatos lehetőségét, mely önmagában hordja jutalmát. Kapja a szép halált, magasabb cél (a termelő zsebe és a fogyasztó gyomra) nemes szolgálatában. Kapja a felemelő pecsenyesorsot és még emlékművet is kap: a tollából készült párnákat. Egy időben még írtak is a tollával: gyönyörű tanulmányokat a tiszta erkölcsről.

A becsületes, jóérezsű liba megelégszik ezzel a sorssal és nem is sejtí, milyen lehetőségeket mulaszt el. De mi lenne, ha egyszer valaki közölné a libákkal az ornitológusok igazságait? Ennek még a gondolatától is libabőrös lesz az ember háta.

BIKAVIADAL

(Barcelona, 1936 július 9.)

Megbántam, hogy elmentem a bikaviadalra. Volt egy súlyos, döbbs pillanatom a tizenötödik percben, amikor szerettem volna felugrani. Körülöttem a hétköznapi délután ráérői ültek kiterített újságpapírokon, főleg asszonyok és gyerekek. Kedélyesen indult az egész, mint valami ártatlan nyári szórakozás. Rezesbanda szól a nagy fedetlen aréna egyik bejárata felett. Egyszerre tizenöt-húsz pincér szaladt be a porondra. Fekete nadrág, rövid fehér vászonkabát volt rajtuk. Nem tudtam, mit akarnak. Aztán kinyílt egy kis kapu és csendben, feltűnés nélkül besétált a fekete bika. Alacsony, vézna kis állat volt, nálunk Magyarországon borjúnak is gyenge, itt harci bika. Tétován hunyorgott a napfényben. A pincérek rögtön körülvették és gúnyosan rákiabáltak. Az egyik bizalmasan ráütött tenyerével a farára. A kis bika félénken hátranézett és megcsóválta a fejét. A bizalmasan pincér kecses mozdulattal elugrott, a nézőtér nevetett és tapsolt. Így kezdődött a bikaviadal. Ettől kezdve a pincérek egyre többen és egyre gyorsabban ugráltak körül a bikát. Egészen közel mentek hozzá, a szarva elé állottak, becsmérő megjegyzéseket tettek rá hangosan. A bika láthatóan nem szerette őket és félt tőlük. Ismételtén megcsóválta fejét, amit a pincérek és nézők úgy magyaráztak, mintha öklelni akarna. Ilyenkor a pincérek mindig ügyesen félreugrottak, úgy hogy a bika szarva majdnem hozzájuk ért. A nézők mind hevesebben tapsoltak és szemükben mind őszintébb izgalom csillogott. Még mindig azt hittem, hogy az egész csak tréfa. Eszembe jutottak a spanyol lapok bikaviadal-kritikái, melyeket az előbb a kávéházban átfutottam. Műértő stílusban bírálták egyes torerók teljesítményét. »Rafaelillo szokott, elegáns stílusában közelíti meg a bikát. Lábtechnikája ma is tüneményes, legjobb formájában van...« Igy írnak ezekről a pincérekéről? - kérdezem most tünődve. És melyik lehet Rafaelillo? Talán az, aki most hátat fordít a bikának, ügyesen a szarvai közé áll, úgy hogy az állat nagy lökést ad neki a homlokával? Nem, - mondja mellettem egy szakértő - ezek még nem az igazi művészek. A nagy művész, az e s p a d a, csak később jön. De a közönség egyre izgatottabb. Kisgyerekek ülnek anyjuk ölében, elragadtatással visonganak, ujjukat nyújtják a porond felé. Még mindig azt hiszem, hogy ártatlan tréfa az egész.

Ekkor egy pincér határozott léptekkel közeledik a bikához. Egy-egy pirosszalagdíszes nyíl van a kezében. A többiek félreállnak, a bika riadtan néz a közeledőre. A pincér megáll előtte és biztos tárgyilagos mozdulattal, mintha két csésze kávé tenne az asztalra, kétoldalt bele-szúrja a nyakába a nyilakat. Az állat megremeg és halkán, szaggatottan elbőgi magát. Nyakából, melyből mereven állnak ki a nyilak, két hosszú csíkban csurogni kezd a vér.

Most megborzongtam. Hirtelen megértettem, hogy ez itt nem tréfa. Eszembe jutott valami, amire eddig nem gondoltam: ennek a bikának meg kell halnia. Itt fog elpusztulni előttem, néhány percen belül. Mikor a porondra lépett és a fakapu becsapódott mögötte, már megpecsételődött a sorsa: élve nem kerül ki e napfényes körből. Nincs semmi esélye, bármit tesz, bárhogyan védekezik, bármilyen hősies, bármilyen ügyes, meg kell halnia. »Példátlan igazságtalanság« - morogtam felháborodottan és kissé túlzottan. Most már ellenségesen néztem a pincérekre, akik hónuk alól rózsaszín szalvétákat vettek elő és azokkal ijesztgették a vérző bikát. Percről-percre újabb nyilak kerültek a nyakába, újabb keskeny vérpatakok csurogtak róla. Rémulten és ingerülten ugrálni kezdett. Néha üldözőbe vett egy-egy embert, ekkor a többiek mind nekimentek és színes kendőik lengetésével zavarba hozták. Nem tudta merre támadjon, ide-oda döfködött bizonytalanul, majd lemondóan megállt, lába remegett és lehajtottotta fejét. Így ment ez még hosszú percekig. Morajlott, háborgott az egész aréna. Mikor a bika már több sebből vérzett, mikor már elég kis piros tócsa tarkította a porondot, a rezes-

banda tust húzott és a nézőtér hirtelen elnémult. Az egyik ajtón belépett a főpincér. Hatalmas, rengő pocakkal büszkén lépdelt, mint egy idősebb elhízott tenorista. Vörös lepellel letakart kardot vitt kezében. Lassú, biztos léptekkel ment a bika felé, majd megállt előtte. Csend volt most, fojtott nagy csend. Mozdulatlanul nézett farkasszemet a torero és a bika. Aztán a torero elővette kardját a kendő alól és az évszázadok óta előírt szertartásos mozdulattal a bika két válla közé döfte. Az előírás szerint az állatnak most térdre kellett volna rogyania. Nem tette, csak megrázkódott és a kard kihullott sebéből. A közönség vad füttyben tört ki. A pocakos espada felemelte a kardot és újra a bikába szúrta. Az állat ekkor halálos félelmében nekiugrott és feldöntötte. A többiek gyorsan odarohantak és kendőikkel elkergették a bikát. A közönség dühösen üvöltött. A kövér ember feltápászkodott a homokból és kardjával nekiesett a bikának. Ez volt az utolsó felvonás. Aprókat ugrált az állat és gyilkosa. Az utóbbi volt a fürgébb. Az állat már egészen gyenge volt, patakzott a vére és ráfröccsent a torero fehér kabátjára. A rezesbanda örjögő lármába fogott. A bika mellső lábai megroggyantak, orra a homokba hanyatlott. A nagyhasú ember még egyszer belemártotta a kardot, a többiek odarohantak és kiterjesztett kendőikkel eltakarták a haldokló állatot. Már csak az látszott, hogy farka, mintha abban összpontosult volna maradék életereje, kétségbeesetten verdesi a homokot. Aztán bejött egy nagy ló, vaskampókat húzott és kivonszolta a halott bikát. A közönség elégedetlenül kiabált a torero felé, aki nem tudta szabályosan és elegánsan megoldani feladatát.

De ez sem tartott soká: ismét kinyílt a fakapu és újabb bika jött a porondra. Ekkor felkeltünk és otthagytuk az arénát. Úgy éreztem, nagyon szomorú dolognak voltam tanuja. Bizonyos, hogy a falkavadászat sem szelídebb és emberségesebb, - de ehhez semmi közöm. Itt egy nép szórakozik így, egy nép, melyet szeretek. Ki tehet erről? - kérdeztem és azokra a hatalmakra gondoltam, melyek évszázadokon át voltak felelősek e nép neveléséért egészen a legutóbbi hónapokig.

CIRKUSZ

Hús év után ismét cirkuszban. Harsány és kissé rendetlen rezesbanda szól, meleg van a nagy ponyva alatt, sokan ingujjban ülnek. Mint mindig, most is frissítően hat rám az egyszerű emberek közelsége. Boldogan vegyülök el a tömegben, mely szinte felszabadultan zúg most körülöttem. Erősítő és üdítő ez a *bain d'humanité*, ez az »emberiségfürdő«, mint André Gide nevezi. És maga a műsor, az ősi cirkusz-tartalom, a legelemibb izgalom és a legelemibb humor váltakozása: ez is szükséges időnkint. Nem is értem, miért nem mentem gyerekkorom óta cirkuszba? A kötél-táncosok, az egyensúlyozóművészek, a légtornászok mutatványaitól eláll a lélekzetem. Minden teljesítményük merőben valószínűtlen. Általában ez a cirkusz lényege: néhány órányi valószínűtlenség. Az artisták percenként cáfolják a valóság törvényeit, főképp a nehézkedését. Mintha rajzfilmek elevenednének meg: kétszer kettő nem négy többé, a láb nem járásra való, a hátgerincről meglepő dolgok derülnek ki, billiárdgolyók a madarak merész életét élik, merev fizikai szerkezetek rugalmasabbá válnak, megtermett emberek elnézést kérő mosollyal röpködnek a levegőben, mint kedves és kissé szomorú szörnyetegek. Kinek van igaza, nekik vagy a realitásnak? A felelet nehéz; a cirkuszban nem is lehet megfogalmazni. Az előadás szünetében mindenesetre meglepetten állapítom meg, hogy a legtöbb ember a talpán áll, fejjel felfelé és az orrán nem tart labdákat. Úgy látszik így is lehet élni; bár ez nem mindig kellemes.

*

Kínaiak jönnek a porondra, hat kisgyerek, egy fiatal nő, két férfi. Arcuk, mint általában a kínaiaké, finom, gondterhelt és szelíd. Egyforma ruhában vannak; kis porcellánszobrok a Csang-Kai Sek-korszakból. Lábukat gyengéden fonják nyakuk köré, kezükben hosszú, vékony pálcák, a pálcák végén tányérok forognak. Az asszony később asztalra ül, összegubancolt végtagokkal, kibogozhatatlanul, mint egy klasszikus írásjel, mely csak a legritkább szövegekben fordul elő. Ilyen helyzetben lassan hátrahajlik, ajkával felvesz a földről egy pohár bort és ünnepélyesen kiissza. A pálcák végén szakadatlanul forognak az egyensúlyozott tányérok, mint néma extázisba esett, tébolyult virágok. Az arcokon mozdulatlan szent mosoly. Szent és kimondhatatlanul édes, mint egy vers vagy egy illat. Pedig ezek csak artisták. Miért van az, hogy kínaiak közelében szégyenkezem, tisztátalannak, hamisnak és otrombának hiszem magam? Úgy érzem ilyenkor: legalább is ógörögnek kellene lennem, hogy elveszítsem kisebbségi érzésemet. Míg megbabonázottan nézem őket, eszembe jut Paul Valéry megjegyzése: míg más népek az adott durva anyagokból igyekeztek szépet formálni, a kínaiak új, művészi anyagokat teremtettek, a selymet, a lakkot, a porcellánt.

*

Egy hölgy négy lovat idomít. Az idomítás kitűnően sikerült: a lovak máris kecsesebbek, mint a hölgy. De nem keltenek örömet a szemlélőben. Álluk szorosan a szügyükhöz van szíjazva, nyakuk ettől tökéletes, de kínos ívelést kap. Csodálatosan szép idomaik mesterkéltén mozognak az ostorpattogásra és az édeskés zenére. Aprókat lépnek, kényeskedve. Presziöz táncokat lejtenek. Babits híres rokokó-dámájával ellentétben, »nem illik nekik a minét«. Időnként mélyen meghajolnak gazdájuk előtt. A tisztelet, az udvariasság, a szolgálatkészség lovaszobrai. Neobarokk lovak és ez nagyon elszomorító. A nápolyi múzeum félelmes római bronzlovaira kell gondolnom. A neobarokk ló még a neobarokk embernél is kínosabb látvány. Miért kényszerítik őket ilyen lóhoz méltatlan mutatványokra? Ha így haladunk, egyszer még megérjük, hogy arab paripák bridzselni fognak a porondon.

*

Tigris, tigris, éjszakánk
erdejében sárga láng,
mely örök kéz merte rád
szabni szörny szimmetriád?*

- kérdezem én is William Blake-vel, míg a porondon hat tigris tornázik egy fehértrikós fiatalember vezetése alatt. Blake csodálja, hogy a teremtő nem félt ilyen félelmes állatot teremteni. Én azt csodálom, hogy a fehértrikós ifjú tornagyakorlatokra kényszeríti e gyönyörű vadakat - és még jobban csodálom, hogy engedelmeskednek neki. Dobogókra szökkennek fel, ívelt állványokon futnak végig, karikákon ugranak át. Mivel bővölte el őket ez a modern Orfeusz? Hárfa helyett pattogó ostorral? Alig hiszem, hogy ez az eszköz mélyebb hatást tenne a tigrisekre. Magatartásuk, a neobarokk lovakéval ellentétben, cseppet sem erőltetett. Az sem látszik, mintha félnének idomítójuktól. Tudjuk, hogy a legtöbb állatot kízással idomítják: úgy hozzák ki belőlük a nem-állati mozdulatokat, mint terroristák az üldözöttekből a hamis beismerést. De a tigriseket bajosan lehet terrorizálni. Nem néznek aggódva, megalázottan az ifjú tornatanárra. Harag jelét sem mutatják: igaz, hogy nem is kényszeríti őket nagyon tigrisietlen cselekedetekre. Néha ráfúj egy-egy állat, de inkább fölényesen, mint dühösen. Egész magatartásuk hűvös, unott, gögösen jóindulatú. De mikor az egyik tigris a magas állványon állt, ugrásra készen és mestere odalent a feje fölé emelte a karikát, mikor farkasszemet néztek, mikor az egész »szörny-szimmetria« megfeszült a nagy előkészület izgalmában: akkor azt hittem, hogy ráugrik a fehértrikósra. Eddig minden előadás simán ért véget, de talán ez az egy kivétel lesz, drámai és véres kivétel - gondoltam elakadó lélekzettel és titkos, aljas reménykedéssel. E pillanat tűrhetetlen volt - aztán a tigris könnyedén átrepült a karikán és a helyére ment. Úgy tűnt fel, mintha alig észrevehetően vállat vont volna. És mintha mind a hatan azt gondolták volna egész idő alatt: »Miért ne tegyük meg neki ezeket az apró szíveségeket, ha ragaszkodik hozzájuk; hiszen olyan gyenge és gyerekes szegény.«

*

A porondot elárasztja egy katalán család: felnőttek, kisfiúk, kislányok, trapézművészek, zenebohócok, egyéb bohócok. Eleinte mintha nagyon sokan volnának, később kiderül, hogy a »Dummer August«, akit mindenki elver, azonos azzal az ifjú atlétával, aki az előbb a trapézon kockáztatta életét és a tarka zenebohócok nemrég egy birkózóversenyt mutattak be »lassított felvételen«. A gyerekek pillanatonként más ruhában hánynak cigánykereket. A legrongyosabb, legtorzabb bohóc három emelet magasságban kalimpál boszorkányos ügyességgel, félelmesen és kacagtatóan. A személyek és az élmények teljesen összekeverednek, mindenki mindenre képes és minden mozdulat egyszerre vakmerő és kómikus. Ezek a Rivels-ek. Az övék az utolsó szám, igen helyesen, mert a realitás már teljesen felbomlott, tovább úgyszemint lehetne menni. A legősibb szürrealizmus az övék. Minden cselekedetük tiszta *action gratuite*. Egyikük óriási brácsa-tokból miniatűr hegedűt vesz ki. Egy másik minden kérdésre csak egy szóval felel, elnyujtva és nemes pátozzsal: »Eine Gita-a-are.« Egy harmadik az immár hagyományos »Akrobat, oh!« felkiáltással kommentál mindent. Időnként majomi ügyességgel és pilótabátorsággal egymás fejére ugranak. Órákig, napokig, évekig tornásznak, treniroznak egy-egy hülye és életveszélyes mozdulatért. Egész életük kegyetlen munka és acélos feszültség. »A veszélyt választják hivatásuknak« - mint Zarathusztra kötél-táncosa. Tündéri dadaizmusuk mögött céltudatos erő, fegyelem, odaadás. Gazdagon, sokoldalúan élnek, egyszerre keltve ellentétes hatásokat. Egy kissé megközelítik a reneszánsz nagy eszményét, az »univerzális embert«. A hagyományos bohóc-típus meghatottságot, szájalmat kelt a nézőben: ők imponálnak. Ösztön és értelem hibátlanul működik náluk együtt; szeretik a valóságot és közben kicsúfolják; küzdők, bölcsék és gyerekek egyidőben. Röviden: igazi latinok.

* Szabó Lőrinc fordítása.

HALOTT GYÍK

Először azt hittük, hogy valami játékszer, amit egy gyerek elejtett és otthagyt az úton. Ezüstösen csillogott, bádognak vagy alumíniumnak véltük. Mikor egészen a közelébe értünk, felismertük. Halott gyík volt, háton feküdt a kövezetlen út porhanyó felületén, korán lehullott őszi levelek, cigarettacsutkák között. Háton feküdt és tisztán, szinte derűsen csillogott a délutáni nap fényében. Fölébe hajoltunk és sokáig néztük.

A halott gyík csodálatosan szép volt. Japán ötvösök tudnak csak ilyen tökéletes állatminiatűröket készíteni nemes anyagokból. Mintha nem is tetem lett volna, hanem apró szobor, melyet gyengéd művész cizellált egy kis állat emlékére. Nem volt hosszabb egy mutatóujjnál és nagyon vékony volt, kecses és törékeny. Benne volt még a gyíkok utánozhatatlan bájú mozdulata: az egész test egyetlen szelíd hullámvonal volt, finom harmoniájú hajlatokkal. Négy kis lábának ujjai virágporzókra emlékeztettek. »Külsérelmi nyomokat« hasztalan kerestünk rajta. Egy fadarabkával óvatosan megfordítottuk, kissé félve, hogy másik oldalán megtaláljuk a sebet, mely elcsúfítja a műremeket. Az aggodalom felesleges volt. Sértetlen volt a háta és a feje is: tompán barnászöld felületével apró ágacsokra emlékeztetett, a mimikri örök törvénye szerint. Halálát, hogy szaknyelven szóljunk, »nem okozta külső beavatkozás«. Hirtelen érthette a vég, egy pillanat alatt, amíg keresztülfutott a keskeny, puha úton. Még a végvonaglásra sem maradhatott ideje. Vajjon mi baja lehetett. A gyíkot is érheti szívbénulás? Nem sokáig töprengtünk efölött, éreztük, hogy nem ez a fontos.

A fontos maga a halál volt, a szép halál, mely rendkívül ritka ugyan, de mégsem lehetetlen. A halál általában elkedvetlenítő látvány. A legtöbb tetemben van valami megalázó, sőt szemérmetlen. Az élet megszűntével a test hirtelen színt vall, leplezetlenül beismeri megbízhatatlanságát, amit az utolsó percig titkolni igyekezett és gátlás nélkül felkínálja magát az enyészetnek. Szakít a formával, felbomlik a stílusa, ami megbocsáthatatlan, mert stílustalanság és erkölcstelenség voltaképpen egy. »A formátalanság maga a halál« - hirdeti Settembrini úr Thomas Mann »Varázshegy«-ében. A görögök is ezt hirdették és a kínaiak is. A halálban a test »felszabadul« a forma uralma alól, melyet jobb szó híján léleknek nevezünk. Elveszti stílusát, vonalai elmosódnak, alkatrészei elhagyják egymást. Gyanusan viselkedik, a pusztulásnak áldoz, mohón és felelőtlenül siet a megsemmisülésbe.

Ilyesmire gondoltunk, míg a halott gyíkot néztük. E kis állat stílusán semmit sem rontott a halál - legalább egyelőre nem. Halottnak ugyanolyan szép volt, mint elevennek. A gyík a legszebb élőlények közé tartozik: alakja és mozgása oly harmonikus, oly légies, oly hibátlanul arányos, mint a matematika és a zene. A macskák könnyedsége az övéhez képest valóságos elefántlomhaság. Amint egy meredek falon végigcikázik, úgy érezzük, nem is az állatvilágba tartozik és legközelebbi rokonai a füttyszó, a fénysugár, a gondolat. A halott gyík, amint ott hevert a porban, még nem veszítette el ezt a rokonságot. Fölébe hajoltunk és körülbelül a következő gyászbeszédet mondtuk:

- Kis gyík, nem sajnálunk téged. Nem volt különösebb rangod a világban, nem akadtak méltatást kívánó érdemeid. Egyszerű kis gyík voltál csupán, de mégis gyönyörűen éltél és gyönyörűen haltál meg. Nem sajnálunk - tisztelünk. Az utolsó pillanat után is hű maradtál önmagadhoz. Most itt heversz szennyes hulladékok között, de ez nem bír engedékenységre. Már nem is tudsz semmiről, de még mindig kitartasz. Később utólréne majd bizonyos elkerülhetetlen vegyi és fizikai folyamatok, de nehéz dolguk lesz veled. Nem adod olcsón a stílusodat. Nincs már veszítenivalód, a végsőig ellenállsz. Körülötted, amíg a szem ellát, bomló és erkölcstelen testek. A halál pillanatában mind dezertálnak; sokan még előbb. Visszataszítóak, nem méltók rá, hogy egy bolygón lakjanak veled. Most elbúcsúzunk tőled,

tovább kell mennünk, mert állítólag még dolgunk van. Maradj itt, amíg lehet, őrizd a formát, hirdesd az elvet. Gondoltunk rá, hogy elásunk valami tisztább és nyugodtabb helyre, friss füvek alá - de úgy-e ne tegyük? Itt hagyunk te kis emlékmű, az út közepén, a csunya hulladékok között, hogy szembetűnjön a különbség, hogy mind lássák, akik erre járnak, hogy tanuljanak és szégyenkezzenek. Minden jót, kis gyík, köszönjük.